

બીલોનાં બીજ.

કૃષ્ણલાલ મુરારામ વડીલ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૅપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૫૮૧૧ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ભાષાભાગ : ગીત

વિષય સં ૬૭૨ ગીત : ૩૪૧ - ૨૩૪૫૨

ભીલોનાં ગીત.

સંગ્રહકર્તા

નાથજી મહેશ્વર પાઠક,
મહેતાજી, દુધીઆ, દેવગઢખારીઆ (રેવાકાંઠા).

પ્રકાશક

કૃષ્ણલાલ સુરજરામ વડીલ, બી. એ.
સુપરિન્ટેન્ડન્ટ, ઑફિસ ઑફ ધી ડિરેક્ટર ઑફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન, પુણા.

આવૃત્તિ ૧ લી.

સને ૧૯૧૫.

નકલ ૫૦૦.

અમદાવાદ

ધી “ કાયમંડ જ્યુબિલી ” પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં
પરીખ દેવીદાસ હગનલાલે છાપ્યાં.

કિંમત રૂ. ૧-૦-૦

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૫૯૧૧

પ્રિન્ટિંગ એજન્ટ

જીવનલાલ અમરશી મહેતા,
મેનેજર-પ્રિન્ટિંગવર્ક એન્ડ બુક્સ એજન્ટ્સ, અમદાવાદ.

મહેરખાન આર. બી. યૂબેંક બી. એ., આઇ. સી. એસ.
તરફથી

આ લિલોડી ગીતોનો સંગ્રહ કરવામાં
વારંવાર જે ઉત્તેજન મળ્યું છે
તેને માટે ઉપકાર પ્રદર્શિત
કરવાને આ પુસ્તક એ
સાહેબને અર્પણ
કરું છું.

તા. ૧૫ મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૧૫.

નાથજી મહેશ્વર પાઠક.

પ્રસ્તાવના.

સને ૧૯૧૦ ના ફેબ્રુઆરી માસમાં ડુંગરપુર તાબાના ચીકલી ગામે બીલ લોકોના સરહદી દાવા ચુકવનારી ઓર્ડરકોર્ટમાં રેવાકાંડા તરફથી ત્યાંના આસિસ્ટન્ટ પોલિટિકલ એજન્ટ મે. આર. બી. યૂએંક આવ્યા હતા અને તેમણે પોતાની ઓફિસ સાથે સૂંથ તાબાના પ્રતાપગઢ ગામે મુકામ કર્યો હતો. તે વખતે હું પ્રતાપગઢમાં મહેતાજી હતો. તેઓનો ત્યાં મુકામ રહ્યા તે દરમિયાન મને તેમના શિસ્ત-દાર રા. રા. ગુણવંતરાય હિરાલાલ દેસાઈ સાથે કાંઈક પરિચય થયો, અને તેઓએ મને પંચમહાલમાંથી મેળવેલાં કેટલાંક ભિક્ષોડી ગીતો બતાવ્યાં અને જણાવ્યું કે સાહેબને ભિક્ષોડી ગીતનો ઘણો શોખ છે માટે અહીંનાં એવાં ગીતો મેળવી આપો તો ઘણું સારું. મને પણ એ વિષયનો શોખ હોવાથી મેં ઘણી ખુશીની સાથે એ કામ કયુલ કર્યું.

આ ગીતો એકઠાં કરવામાં મને ઘણી મહેનત તથા મુશ્કેલી પડી છે. શરૂઆતમાં હું બીલો ગાતા ત્યાં જતા એટલે તેઓ શરમાઈ જતા તે ગાતા બંધ પડી જતા. હું તેઓને બહુ સમજાવતો ત્યારે તેઓ ગાવું પાછું શરૂ કરતા. દરેક કડી બખ્ખે વખત ગાતા હોવાથી મને વધારે અનુકૂળ પડતું; કારણ કે પહેલી વખત કાંઈક લખવું રહી જતું તો બીજી વખત તે પૂરું કરી લેતો. ઘણી વાર રાગડાકાઢી ગાવાની તેમની ઢબને લીધે શબ્દોની સમજ પડતી નહિ, તેથી મારી નિશાળનો આસિસ્ટન્ટ શિક્ષક કલજી પુતા જે પ્રતાપગઢનોજ વતની અને જાને બીલ હતો તેને હું ઘણુંબધું મારી સાથે રાખતો. ગીતોમાં કાંઈ ભૂલફાટની કે મારફાટની વાત આવતી કે લોકો બંધ થઈજતા, એવા ઉરથી કે રખેને હું એ પરથી અમલદારોને બાતમી આપી તેમને પકડાવી દઈશ. મે. યૂએંક સાહેબનો પ્રતાપગઢ મુકામ હતો તે દરમિયાન એક દિવસ રાત્રે એ પ્રમાણે બન્યું. વાગડમાં એથ એવા જવા વિષેનું ગીત (પ૪મું) ગાતાં છેલ્લે મારામારીની વાત આવે છે ત્યાં તેઓ એકદમ અટકી ગયા, ત્યારે મેં તથા મારા આસિસ્ટન્ટે તેમને

ધણુએ સમજાવ્યા છતાં પણ તેઓ સમજ્યા નહિ અને છેવટ કાયર થઇને અમારે આશ્વા જવું પડ્યું. પછી ખીજે દિવસે મારા આસિસ્ટન્ટે એ ગીત પુરું કરાવ્યું. વખત જતાં એ લોકોનો વહેમ ઓછો થતો ગયો તેમ તેમ મુસ્કેલી ઓછી થતી ગઇ.

ગીતો મેળવવામાં મારા આસિસ્ટન્ટ ઉપરાંત પ્રતાપગઢ સ્કૂલ કમિટીના મેમ્બર પારગી બાધર માવજી તથા પારગી કેસરા પુના તરફથી પણ મદદ મળી છે તે સર્વેનો આ સ્થળે આભાર માનું છું.

લીલોની ભાષા બદલાય નહિ તે વિષે મેં ધણી કાળજી રાખી છે. તે જેવી રીતે ગવાતાં ને તેમાં આવતા બોલો બોલાતા તેવીજ રીતે મેં તે ઉતારી લીધાં છે. ગીતોમાં આવતા કડણુ શબ્દના અર્થ એ લોકો પાસેજ મેળવેલા છે. જ્યારે કોઈ શબ્દના અર્થ તેઓ સમજાવી શકતા નહિ ત્યારે તેઓ કહેતા કે એ તો એમ બોલાય છે, જેમકે “મારાજ હેલી” (ગીત ૫૪ મુ).

લગ્નોમાં, મેળાઓમાં, તથા ખીજ પ્રસંગોમાં આ લોકો ધણું-ખરું મરદ તથા ઐશ સામસામાં ઉભાં રહી ગાય છે. તેમ કેટલીક વખત તેઓ છુટાં છુટાં પણ ગાય છે. ધણુંખરું, દરેક ટુંક બખ્ખેવાર ગાય છે. ગીતોના રાગ જુદા જુદા હોય છે. એ લોકોનું ગાવું કાનને મધુર લાગતું નથી, તોપણ તે સાંભળવાથી ધણી રમુજ પડે છે ખરી. હું દરેક ગીત તેમના રાગમાંજ ગાઈ શકું છું.

આમાંનાં ધણાં ગીતો જુનાં છે અને કેટલાંક હાલના વખતનાં છે.

રા. રા. કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવે આ ગીતો વાંચી જઈ એના સંબંધમાં કેટલીક ઉપયોગી સૂચના કરી હતી, તથા વાંસવાડા સંસ્થાના ન્યાયાધીશ રા. રા. સન્મુખરામ સુરજરામ વક્રીલે ગીત ૬૪ તથા ૬૫ના સંબંધમાં કેટલીક ઐતિહાસિક ખીના મેળવી આપી હતી તેઓનો આ સ્થળે આભાર માનું છું.

તા. ૧૫ મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૧૫.

નાથજી મહેશ્વર પાઠક.

ભીલ લોકો.

આ પુસ્તક ભિક્ષોડી ગીતનું હોવાથી આરંભમાં ભીલ લોકો વિષે કાંઈક હકીકત આપી હોય તો અસ્થાને નહિ ગણાય.

ભીલ લોકો અનાર્ય એટલે આ દેશના મૂળ વતની છે એમ મનાય છે. જેમ જેમ સુધરેલા આર્ય લોકો હિંદના જુદા જુદા ભાગોમાં પ્રસરતા ગયા તેમ તેમ આ મૂળ વતનીઓ પહોંડો તથા જંગલોમાં ભરાતા ગયા અને ત્યાં જઈને નિર્ભયપણે વસવા લાગ્યા.

એ લોકોની વસ્તી દક્ષિણ રજપુતાનામાં આવેલાં ઉદેપુર, વાંસવાડા, તથા કુંગરપુર રાજ્યોમાં, શુન્નરાતમાં પંચમહાલ-રેવાકાંઠામાં, તથા દક્ષિણમાં ખાનદેશમાં મુખ્યત્વે કરીને છે. ખાસ કરીને દક્ષિણ રજપુતાનામાં એ લોકોનું જોર વિશેષ છે.

આ ગીતો વાંસવાડા, કુંગરપુર તથા સૂંથ-રામપુર રાજ્યની સરહદ પર વસતા ભીલોને લગતાં છે. તેમનામાં એ હજુ ગવાય છે, અને તેમની પાસે ગવડાવીનેજ એ ઉતારી લેવામાં આવ્યાં છે.

ભીલ લોકોમાં ઘણી જાત હોય છે; જેમકે પારગી, નેનામા, ભુરીઆ, ખીલવાળ, રાવોત, મુણીઆ, પરમાર, ડિંડોર, ગરાસીઆ, ગણાસવા, કળાસવા, માળી, બાબોર, બારીઆ, તેજેત, વગેરે. એ લોકો પોતાની જાતનાને બાઈ સમાન ગણે છે, અને તેઓ સાથે માંહોમાંહે લમ્બચવહાર કરતા નથી.

ભીલો કાંઈ બધાજ સરખા હોતા નથી. કેટલાક કેવળ જંગલી હોય છે તો કેટલાક કાંઈક સુધરેલા હોય છે. જે લોકો ઘર બાંધી વસ્તીમાં રહી મજૂરી કે ખેતી કરવા લાગ્યા છે, તેઓ કાંઈક સુધારાને માર્ગે ચઢ્યા છે ને કોણી લોકોને મળતા થવા લાગ્યા છે, ત્યારે

જે લોકો હજી જંગલમાં કે ડુંગરોમાં છુટાંછવાયાં ઝુપડાં બાંધી રહે છે અને ધાસલાકડાં વેચી કે લૂટફાટ કરી પોતાનો ગુજારો કરે છે તે પહેરવેશ, ખોરાક, રીતરિવાજ વગેરે બાબતમાં ધણા જંગલી રહ્યા છે.

કેટલાક કાંઈકે સુધરેલા હોય છે તોપણ એકંદરે તો એ લોકો સ્વભાવે સ્વચ્છંદી, સ્વતંત્ર, કાયદાને નહિ ગણનારા, મારફાડ કરનારા, એકદમ ઉશ્કેરાઈ જનારા ને ઉન્માદીઆ હોય છે, અને ચોરી કે લૂટ-ફાટ કરવી એમાં કાંઈ હીલું નહિ ગણતાં તેમાં ઉલટી આબરૂ માને છે. પ્રસંગ આવે તેઓ ઢોર ઉપાડી જવામાં, ચોરી કરવામાં કે નિર્જન જગાએથી જતાઆવતાને ધોળે દહાડે લૂટવામાં ચૂકતા નથી. દુકાળ કે મોઢવારીના વખતમાં કે રાજ્ય તરફથી સખ્તાઈ થવાથી તેઓ ઉશ્કેરાઈ જાય છે ત્યારે તેઓ કાયદાને બાજુ પર મૂકી કામ કરે છે. તોપણ હવે બધે રાજ્યનો બંદોબસ્ત થઈ જવાથી ધણાખરા લોકો તો ખેતીએ વળગી ગયા છે, અથવા તો ધાસલાકડા વેચી, ટોપલાટોપલી બનાવી કે મજૂરી કરી શાંતિથી પોતાનો નિર્વાહ કરે છે.

એ ઉપરાંત તેઓ સતોષી, સત્યવાદી, આવ્યાગયાનો આદર-સત્કાર કરનારા, સત્તાધિકારીઓને માન આપીને ને અગ્રેજ સરકારથી ડરીને ચાલનારા હોય છે. સંતોષી તો એવા હોય છે કે એક ટંકનું ખાવાનું હોય છે ત્યાં સુધી બીજા ટંકની શીકર રાખતા નથી. થોડું હોય છે તો કકડો કકડો વહેંચીને ચલાવે છે ને આનંદ માને છે. તેઓને ત્યાં ઝાઢવાપાથરવાનાં સાધન નથી હોતાં તો ધાસ કે પરાળ પાથરી બાજુએ તોપણું કરી તેની આસપાસ શરીરે એક ભોદડ (ફાટેલું કપડું) વીંટાળી સખત ટાઢમાં પણ પડી રહે છે.

સત્યવાદીપણાના સંબંધમાં કહેવાય છે કે જંગલમાં રહેનારા બીજા જૂઠું બોલતા નથી, પણ જેઓ શહેરના કે સુધરેલા લોકોના સંબંધમાં આવેલા હોય છે તેઓ અસત્ય બોલતાં શીખ્યા છે. કોઈ

સરકારી નોકર લાંચ માગે છે તો આપે છે; પણ તેને કોઈ પૂછનાર મળે છે તો તેને બધી હકીકત કહી દે છે પણ ખરા. એ પરથી કહેવત ચાલે છે કે “ભીલ માગે તેને આપે ને પૂછે તેને કહે.” વાણીઆ, વહોરા વગેરે દુકાનદારથી તેઓ છેતરાઈ જાય છે કારણકે તેઓને ભાવતાલ કરતાં આવડતું નથી. તેઓ તો જે કિંમત માગવામાં આવે છે તે આપી દે છે ને કહે છે કે “તું જાણે ને બાબો રામ જાણે.”

વળી ભીલ જેને આશ્રય આપે છે તેને કદી પણ છેલ દેતા નથી. તેનું રક્ષણ કરતાં કદાચ જીવ આપવો પડે તોપણ તેમ કરવામાં પાછી પાની કરતા નથી; અને પોતાને બારણે આવી ચઢેલાનો પોતાનાથી બને તેવો સત્કાર કરે છે.

એ લોકોમાં દારૂનું વ્યસન બહુ નહારે હોય છે. જે કમાય છે તે ધણુંખરૂં પીવામા જાય છે. સર્વે સારેનકારે પ્રસંગે દારૂ તો પીવો ને પીવો જોઈએજ. તે વિના લોકોમાં સારૂ કંઈ કહેવાયજ નહિ. એકડા વિનાનાં સો મીઠાં ખોટાં. એ લોકોમાં માંહેમાંહે લડાઈ ટટા થાય છે તે ઘણું ભાગે અતિશય દારૂ પીવાથીજ થાય છે; અને તેના નિ-કાલ પણ દારૂથીજ આવે છે. ન્યાતની પંચ કોઇને દડ કરે છે તો તે પણ ધણુંખરૂં દારૂ પાવાનોજ હોય છે.

એ લોકો વહેમી પણ ઘણા હોય છે. તેઓ ભૂત, ડાકણ, મંતર-જંતર, શુકનઅપશુકન વગેરે માને છે, અને એ કારણથી ભૂત ડાકણ કાઢનારા ભોપા, ભુવા કે બડવા ગામે ગામ હોય છે. ઘરમાં કોઈ માંદું પડે છે કે બડવાને બોલાવવામાં આવે છે ને તે ફલાણી ડાકણ વળગી છે એમ કહી તેને કાઢવાને માંદા માણસને ધુણાવે છે ને કાંઈકે મંતરજંતર બણવાનો ઢોંગ કરી તથા અમુક ક્રિયા કરાવી આ બાપડા અજ્ઞાન લોકો પાસેથી પૈસા કઢાવી જાય છે. તેઓ જોડાજોડ ઝૂંપડાં બાંધી રહેતા નથી તેનું કારણ એ પણ ખરૂં કે તેઓ ખીએ

છે કે રખેને પાડોશીને ઘેરથી ભૂતડાકણુ વળગે. તેઓ લંગોટી મારી અર્ધનગ્ન ફરે છે; પણ માથે તો ફાળીઉં બાંધે છેજ, કદીપણુ માથું ઉઘાડું રાખતા નથી, તે ભૂતપિશાચના ડરને લીધેજ. ઘરમાં કોઈનું મૃત્યુ થાય છે અથવા તો કોઈ લાંબો મંદવાડ ભોગવે છે તો તરત વહેમાઇ જઈને તેઓ ઘર ખાલી કરે છે ને નવું બાંધે છે, તેમાં કદી રહેતા નથી, તે પણ એવા ડરથીજ. બહાર નીકળતી વખતે હંમેશાં શુકન જીએ છે. કામે જતાં બિલાડી આડી ઉતરે છે તો કામ સિદ્ધ થશે નહિ એમ માની આપડા ઘેર પાછા ફરે છે. નીકળતાં ડાબી બાજુએ કાળી કાબરને કરોળતી સાંભળે છે તો અપશુકન થએલા સમજે છે, પણ જો જમણી બાજુએ બોલતી સાંભળે છે તો કામ જરૂર સિદ્ધ થવાનું એમ માનેછે (જીવ ગીત ૫૪, લીટી ૧૮-૧૯.)

બીલ લોકો ધણુંખડું જંગલમાં કે ડુંગરો પર ઝુંપડાં બાંધી રહે છે. બિલોડી ગામમાં હારબંધ ઘરો જોવામાં આવતાં નથી, પણ ટેકરેટેકરે કે ડુંગરેડુંગરે છુટાં છુટાં ‘ટાપરાં’ હોય છે. એ પ્રમાણે ઉંચી જગ્યાએ છુટાં છુટાં ઘર બાંધે છે તે કાંઈક ભૂતડાકણુના ડરને લીધે, કાંઈક સ્વરક્ષણને ખાતર (દૂરથી આવનારને જોઈ શકાય તેને માટે), અને કાંઈક રાત્રે પણ પોતાના ઘરમાં બેસી પોતાની બેતી સાચવી શકાય તે હેતુથી. જ્યાં જ્યાં ગામ હોય છે ત્યાં ત્યાં એવાં જથાબંધ ‘ટાપરાં’ જોવામાં આવે છે. એવી રીતે જથાબંધ ઝુંપડાં આવેલાં હોય છે તેને ‘પાલ’ પણ કહે છે. એક એક પાલમાં ફેટલીક વખત ધણું છાપરાં આવેલાં હોય છે ને તે મોટા વિસ્તારમાં પથરાયેલાં હોય છે. તેથી તેમાં પાછાં ફળીઆં કે ‘પાડા’ હોય છે. દરેક છાપરું ટેકરાની ટોચ પર હોય છે, ને તેને ફરતી જમીનમાં બેતી કરવામાં આવે છે તેને ‘વાડા’ કહે છે. તેમાં મકાઇ, ચણા, તમાકુ, મરચી, રીંગણી, વાલોળ, ઐરંડી વગેરે ઉગાડવામાં આવે છે. વળી સૈ

સૌનાં મહુડી ને આંખા તો હોય છેજ. એ પ્રમાણે એ લોકો પોતાને ખપની લગભગ સધળી ચીજ ઉત્પન્ન કરી શકે છે. ફક્ત મીઠું કે લૂણ લેવાને તેઓને વાણીઆ કે વહોરાની દુકાને જવું પડે છે.

બીલનાં છપરાં તે કેવળ છપરાંજ હોતાં નથી. તેમાં બધા જો-ધતો વગ હોય છે. તેમાં ઢોરને બાંધવાની જગા હોય છે, અનાજ ભરવાની જગા જુદી હોય છે, રાંધવાની તથા સૂવાની જગા જુદી હોય છે વગેરે. વળી, રાત્રે 'જનાવર' (વાધ) નો ભય હોવાથી ધરને ફરતી કામડાંની વાડ કરી લીધેલી હોય છે, જેથી અંદર બાંધેલાં ઢોરનું રક્ષણ થાય છે. ઘર ધણુંખરું કામડાંની ટટીનાં હોય છે ને કેટલાંક જાણીથી થાપી લીધેલાં હોય છે. છપરાં ઘાસથી કે પરાળથી જાએલાં હોય છે. અંદરથી પણ ઘર સ્વચ્છ હોય છે. ઘરવાખરામાં પાણી ભરવાનાં માટલાં તથા રાંધવાનાં હાંદલાં ઉપરાંત અનાજ ભરવાની કામડીની કોઠી, દળવાની ધંટી, છોકરાંને સુવાડવાની કામડીની ઝોળી, સુવાના એકાદ બે ઢોળીઆ, તમાકુ પીવાનો હુકકો તથા હળ વગેરે ખેતીનાં સાધન હોય છે. તાંબાપિત્તળનાં વાસણ વગેરે કીમતી સામાન કાંઈ ધણુંખરું હોતો નથી.

રાત્રે ઘરની ચોક્કી કરવાને કુતરા પાળેલા હોય છે, જે એટલા બધા વિકરાળ હોય છે કે રાત્રે તો તેનાથી ડરવુંજ પડે છે. જો બચકું ભરે છે તો માંસનો લોચો કાઢ્યા વગર રહેતા નથી. કેટલાક જંગલી ભાગોમાં નિશાળનો મહેતાજી છોકરાંને બોલાવવા જાય છે ત્યારે છોકરાંને નિશાળે નહિ મોકલવાં હોય તે છતાં મહેતાજી રોજ રોજ કાયર કરતો હોય તો બીલ લોકો તેની પાછળ કુતરાને દોડાવે છે. એટલે પછી મહેતાજી ફરી છોકરાંને બોલાવવા જવાનુંજ બૂલી જાય છે.

એ લોકોનો પોશાક ધણો સાદો હોય છે. મરદો માથે ફાળીઉ બાંધે છે, સ્ત્રીરે થેપાડું (ચોમાસામાં કામળી) ઝાઢે છે, કમરે મણકાપોયલો દોરો ને લગોટ બાંધે છે (ગમે તેવો ખાતો પીતો

હોય ને બેસવાને ઘોડું રાખતો હોય તોપણ), કાને મોટી વાળી પહેરે છે, ને હાથમાં તીરકામઠી રાખે છે. ઐરાં ધાધરો તથા કાંચળી પહેરે છે, ડીસે લુગડું ઝાઢે છે, ને કામ કરવું કાવે માટે ધાધરાનો કાછડો વાળે છે. હાથેપગે પિત્તળીઆં ને હાથે ફેટલીક વખત કથી-રનાં ધરેણાં કે કાચની બંગડીઓ પણ પહેરે છે. ગળે 'દોરડો' ધાસે છે, માથે 'બોર' બાંધે છે, ને કાને 'વેલ્લા' તથા 'લોળીઆં' ધાસે છે.

બીલ લોકોનો મુખ્ય ખોરાક મકાઈ ને મહુડાનાં ફલ છે. તેઓને તમાકુ તથા દારૂનું વ્યસન હોય છે. દારૂને વાસ્તે તો એવા ગાંડા હોય છે કે દારૂની લાલચ આપી હોય તો ગમે તે કામ કરવાને તેઓ તૈયાર થઈ જાય છે. એ લોકો માંસાહારી પણ હોય છે અને મુઝેલાં જનાવરનું માંસ પણ વખત આવે તો ખાતાં અચકાતા નથી.

બિલોડી બાપા ઘણે ભાગે ગુજરાતીને મળતી હોય છે, પણ તેમાં મેવાડી, મારવાડી, હિંદી વગેરે બાપાનું મિશ્રણ હોય છે. બીલ લોકોનાં ગીત મધુર હોતાં નથી તેથી મેવાડીમાં કહેવત પણ છે કે "કુંધા ચારણુરી ચાકરી, કુંધા એરડચારી રાખ, કુંધા બિલોરી ગાણો, કુંધા સાહીચારી સાખ."

કેળવણીમાં બીલ લોકો ઘણા પાછળ છે. એ લોકોને કેળવવાને નિશાળો કાઢવામાં આવી છે, પણ તેમાં હાજરી ઘણીજ અનિયમિત રહે છે ને તેથી અભ્યાસ પણ જોષએ તેવો થતો નથી. એ લોકોને શીખવવાને વાણીઆબાલણ કરતાં બીલ મહેતાજી હોય તો વધારે સારું કામ થઈ શકે એમ માની એવા મહેતાજીઓ તૈયાર કરવાને દાહોદમાં એક બીલ સ્કૂલ સ્થાપવામાં આવી છે, જ્યાં આખા પંચમહાલ તથા રૈવાકાંઠાની નિશાળોમાં ભણતા ઉપદ્રા ધોરણના છોકરાઓને સાથે રાખી ઉપલાં ધોરણનું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે,

* ચારણુની તે ચાકરી શું, એરડાની તે રાખ શી, બીલનું તે ગાણું શું, સાઠ વરસના બુઢાની તે સાખ શી ?

અને વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષા માટે તેઓને તૈયાર કરવામાં આવે છે. એ પરીક્ષામાં પસાર થયા પછી જે કોઈ લાયક માલમ પડે છે તે તેની મરજી હોય છે તો તેને અમદાવાદની ટ્રેનિંગ કૉલેજમાં વધુ અભ્યાસ માટે મોકલી આપવામાં આવે છે. નહિ તો વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષામાં પસાર થએલા બીજા વિદ્યાર્થીઓને જીલ્લાની બીજા નિશાળોમાં મહેતાજી તરીકે નીમવામાં આવે છે. આ પ્રમાણે ચાલતે દહાડે બીજા લોકોની નિશાળોમાં બીજા મહેતાજી થઈ જશે, અને એમ થએથી કદાચ કેળવણી તરફ એ લોકોનો અભાવ ઓછો થશે.

ધર્મ તથા આચારવિચાર: એ લોકોને ધર્મનો કાંઈ ચોક્કસ વિચાર હોતો નથી. સાધારણ રીતે તેઓ માતાને માને છે, તેને મેક્ષો ભાગ (મરધાં કુકડાં વગેરેનો) આપે છે, અને પછી તેનો આહાર કરે છે. કોઈ માંદું પડે છે તો તેને ડાકણ વળગી હશે એમ માની બડવાને ધૂણવા બેસાડે છે અને માતાની બાધા રાખે છે. વળી તેઓ બારબીજ (ચંદ્ર)ના સોગન ખાય છે, ને પુત્રપ્રાપ્તિને સારું કુંગર નવ-હાવવાની (દવ લગાડવાની) માનતા રાખે છે. એ ઉપરાંત, તેઓ મહાદેવ, હનુમાન વગેરેને પણ માને છે. લક્ષ્મિયા કરાવવાને તેઓ આત્મણને કોઈ કોઈ વાર બોલાવે છે પણ ઘણું ખર્ચ તો એ કામ કન્યાનો બનેલી કરે છે. સગો બનેલી ન હોય તો પોતાની જાતમાંના ગમે તેનો બનેલી એ કામ કરે છે.

એ લોકોને આચારવિચાર કાંઈ હોતો નથી. તેઓ મેલા ને ગંદા રહે છે. દરરોજ નાહતા નથી. શિઆળામાં તો બાગ્યેજ મહીનામાં એકાદ બે વાર નાહતા હોય. જંગલ જઈ આવ્યા પછી હાથ-પાણી પણ લેતા નથી. તેઓમાં કહેવત છે કે “ પહેલે પહાણે જેવી તેવી, બીજે પહાણે રાજ જેવી.” કપડાં પણ ગંદાં પહેરે છે. તો-પણ હવે કેળવણીનો કાંઈક પ્રસાર થવાથી સુધારો થવા માંડ્યો છે. થોડા વખત પર એ લોકોમાં ગોવિંદ કરીને એક ગુરૂ નીકળ્યો હતો.

તેના બોધથી એ લોકોના આચારવિચારમાં ધણો ફેર પડવા માંડ્યો હતો. ધણાખરા બીલોએ માંસદાર લેવાં બંધ કર્યા હતાં, બૈરાંઓએ પિત્તળીઆં કાઢી નાખ્યાં હતાં, અને તેઓ નાહવાધોવા વગેરેની ચો-કખાઈ રાખવા લાગ્યા હતા. પણ એ ગુરૂએ પાછળથી રાજ્યવિરુદ્ધ હીલચાલ કરવા માંડી અને આ અભણ લોકોને ખોટા ઉશ્કેરવા માંડ્યા તેથી સરકારે તેને તથા તેના ચેલાઓને પકડી દેશપાર કર્યા છે. ગુરૂ મર્યો એટલે બીલ લોકો પાછા જોવા હતા તેવા થઈ ગયા છે.

રીતરિવાજ: બીલ લોકો પોતાની જાતમાં ને જાતમાં લમ બ્યવહાર કરતા નથી. દાખલા તરીકે, પારગી જાતનો બીલ પારગીની કન્યાને પરણતો નથી. તેને 'તો ખીજી જાતની કન્યા શોધવી પડે છે, એ લોકોમાં બાળલમ થતાં નથી. કન્યા ૧૫-૨૦ વર્ષની થયા પછીજ સગાઈ વગેરે લમ-બ્યવહાર કરવામાં આવે છે. સગાઈ લમ પહેલાં-થીજ ધણુંખર્ચ કરી ચૂકવામાં આવે છે, પણ કન્યા મોટી થએલી હોય છે તો સગાઈ થયા પછી તરતજ લમ કરી દેવામાં આવે છે. કન્યાનો બાપ પોતે પોતાની છોકરીને પરણાવવાને તત્પરતા બતાવતો નથી, કારણ કે તે જો તેમ કરે છે તો છોકરીને કાંઈ ખોડ હશે તેથી તે ઉતાવળ કરે છે એવો લોકો વહેમ ખાય છે. કન્યાનું માથું વર અથવા વરના બાપ કે તેના ખીજા કોઇ સગા તરફથી આવે છે, અને કન્યાના બાપને તે વાત પસંદ હોય છે તો તેની હા કહે છે, નહિ તો ના કહે છે. વાત ગમતી હોય છે તો તે વિષે આગળ વિચાર થાય છે ને દારું અથવા કન્યાવાળાને આપવાની રકમ નક્કી થાય છે. અસલ કન્યા બદલ બળદની એક જોડ આપવાનો રિવાજ હતો; પણ હાલ તો તેને બદલે ત્રણ, ચાર કે સાડચાર વીસ રૂપીઆ આપવાનો ચાલ છે. એ ઉપરાંત કન્યાની માને ૨૦, ફોઈને ૫, કાકાને ૫, બાબા એટલે મોટા કાકાને ૧૨, મામાને ૧૨ અને મામના પટેલને ૧૨ રૂપીઆ આપવા પડે છે તે જુદા. પ્રથમ તો કન્યાની માને મર્બના નવ માસ

જેટલા ૯ આપવામાં આવતા, પણ પાછળથી વધારો થયો. તેમ દાયણને (સુધ્યાણી, હન્યાણીને) ૧ આપવામાં આવતો તે હાલ કોઈકળ આપે છે. દાપાના રૂપીઆ સગાઈ થયા પછી અને લમના દહાડા પહેલાં આપી દેવા પડે છે. નહિ આપવામાં આવે તો સગાઈ તોડી નાખી શકાય. લમ થતા પહેલાં વરને કોઈક નકારો રોગ લાગુ પડી જાય તોપણ સગાઈ તોડી નાખી શકાય, પણ તેમ કરવામાં આવે છે તો વરના નાના ભાઈને પરણવું હોય છે તો તેની સાથે કન્યાને પરણાવવી પડે છે. લમ થતા પહેલાં વર મરી જાય છે તો- પણ એમજ કરવામાં આવે છે. દાપું અપાયા પછી લમની તૈયારી શરૂ થાય છે. લમ વખતે કન્યાને વરવાળાને એક રૂપાની દોરડી (ગળામાં ધાલવાની), એક વાળી, અને બે પગનાં પિત્તળનાં બોરીઆં આપવાં પડે છે. કન્યાનાં સગાંવહાલાં નુતરાં (ચાંલ્લો) કરે છે તેમાં રોકક નાણું એટલે રૂપીઆ કે અર્ધો આપે છે. કન્યાદાનમાં કન્યાનો આપ ખાતોપીતો હોય છે તો એક વાછરડી કે પાડી આપે છે. લમ વખતે બેસાં ફટાણાં તથા નિર્લજ્જ ગીત ગાય છે. લમક્રિયા ધણુંખરું હિંદુરિવાજ પ્રમાણે થાય છે. ચાર મંગળકેરા કર્યા પછી કન્યાને તેના સગાવહાલા વારા ફરતી ખાંધે બેસાડી નાચે છે. રાત્રે કન્યાનો આપ જમણુવાર કરે છે ને તેમાં દારૂ પાય છે. દારૂ વગર તો લમ કે કોઈ પણ કાર્ય પુરું થએલું ગણાતું નથી. દારૂ વધારે પીવાથી મારામારી પણ થાય છે ને રંગનો ભંગ થાય છે. રાત્રે વરકન્યાને જુદો મુકામ આપવામાં આવે છે. બીજો દહાડો સવારે વરની જન વિદાય થાય છે.

બીજોમાં એક કરતાં વધારે સ્ત્રી કરવાનો રિવાજ છે. એ લોકોમાં નાતરાં પણ કરે છે. ધણીના મરણ પછી સ્ત્રી જો જુવાન હોય છે તો તેને ધણીનાં સગાંવહાલાં તરફથી પૂછવામાં આવે છે કે તે રહેવાની છે કે નાતરે જવાની છે. જો નાતરે જવાની હોય છે (અને ધણુંખરું તે એમજ કરે છે) તો તે કહે છે કે હું તો મારા આપને

ત્યાં જવાની છું. જો મરનારને નાનો બાઈ હોય છે તો તો તેજ ધણું ખર્ચ તેને પરણવાને તૈયાર થાય છે, અને બાઈ પણ ધણું ખર્ચ તેની સાથેજ રહેવાનું પસંદ કરે છે. પણ બાઈ જો કદાચ તેને પરણવાની ના કહે છે ને બીજાને ત્યાં જાય છે તો બારે ઝંખડો ઉભો થાય છે અને પંચ તેને નવા ધણી પાસે દંડ અપાવે છે ત્યારેજ તેનો નિકાલ આવે છે.

ધણીના જીવતાં પણ જો તેની સાથે બરાબર બનતું નહિ હોય તો સ્ત્રી પરપુરુષને ત્યાં જઈને રહે છે. પણ તેમ થાય છે તો જો તેને રાખે છે તેને ન્યાતના ધારા પ્રમાણે રૂ. ૬૦ થી ૧૦૦ સુધીનો તેના આગલા ધણીને દંડ આપવો પડે છે. એ પ્રમાણે પરસ્ત્રી કે પરપુરુષ સાથે જઈ રહેવામાં એ લોકો કાંઈ હીણપત કે ગેરઆખર સમજતા નથી.

જો કુંવારી છોકરી પરપુરુષ સાથે નીકળી જાય છે અથવા તેને કોઈ કૌસલાવી લઈ જાય છે તો તેને તેના આપને પંચ ઠરાવે તે રૂ. ૧૦૦ સુધીનો દંડ આપવો પડે છે. પણ દંડ આપ્યો કે પછી કાંઈ તકરાર કે હીણપત રહેતી નથી ને રાજીખુશીથી લગ્ન થાય છે.

મરણ પ્રસંગે જો મરનાર મુખીપટેલ કે કોઈ સારો ગણાતો બીલ હોય છે તો મુડદાની આગળ દોલ વગાડતા તથા બંદૂકોના અવાજ કરતા રમશાન ભૂમિએ જાય છે. ઉત્તર ક્રિયામાં શ્રાદ્ધ સરાવવાનું કામ ગોર તરીકે રાવળ કરે છે. આ પ્રસંગે સગાંવહાલાં ઝોઢણું કરે છે એટલે કે પાઘડી, ચુંદડી, ઘોતીઉ લાવી ધરધણીને આપે છે. તેમ કેટલાંક સગાં ચોખ્ખા, ધી તથા મકાઈનું બડકું પણ લાવે છે. કારણમાં (બારમાને દહાડે) મકાઈનું બડકું અગર ચોખ્ખા કરીને નાતને ખવડાવે છે. કારણ બારમા પરજ કરવું એવો નિયમ નથી. જ્યારે ધરધણીને મળે ત્યારે પણ કરી શકે.

બીલ મરતી વખતે પોતાની મીઠકતની વ્યવસ્થા કેવી રીતે કરવી તે કહેતો જાય છે. તેમ જો નથી કરતો તો તેની ઐરી તથા મોટો છોકરો જો તેઓને બનાવ હોય છે તો તેનાં વારસ ગણાય છે

અને કુટુંબનાં બીજાં માણસનું પોષણ કરે છે. જો તેઓને બરાબર બનાવ હોતો નથી તો સ્ત્રી બધી મીઠકતની વારસ થાય છે ને બધાનું પોષણ કરે છે. જો સ્ત્રી કે છોકરો હોતાં નથી તો ભાઈ વારસ થાય છે. છોકરીઓ તથા બીજાં કુટુંબનાં બેરાંઓને તો જેટલું આપી જાય તેટલું જ મળે છે.

તહેવારો: બીજાં લોકોમાં હોળી, ગોકળઆઠમ, દસરા અને દિવાળી એ ચાર તહેવાર મોટા ગણાય છે. હોળીમાં દારૂ વિશેષ પીવામાં આવે છે ને દસ દહાડા સુધી (આમળીઆ અગિઆરસથી રંગપંચમી સુધી) તોફાન ચાલે છે. એ પ્રસંગે સ્ત્રીપુરુષો એકઠાં થઈને દારૂ પીએ છે, અપશબ્દ બોલે છે, નકારાં ગીત ગાય છે ને નાચે છે, અને જતાઆવતાને રસ્તે રોકી તેમની પાસે ગોઠ લે છે ત્યારે તેને છોડે છે. તહેવારો પર મરદો ગોળ કુંડાળું થઈ નાચે છે. વચ્ચે ઢોલ વગાડનાર રહે છે અને તેની આસપાસ બીજાં કુંડાળામાં ફરતા ફરતા ગાય છે ને દાંડીઆ રમે છે. ઢોલ વાગતો જાય છે તે પ્રમાણે તેઓ પગ ઉપાડે છે અને જેમ જેમ તેઓ રમે ચઢે છે તેમ તેમ પગ ઉતાવળે ઉપાડતા જાય છે અને વધારે વધારે ફૂદીને નાચે છે. હોળી પ્રસંગે વચ્ચે મોટી હોળી સળગાવીને નાચે છે.

લીલપંચ તથા બૉર્ડરકોર્ટ: બીજાં લોકોમાં ટંટાઝવડા થાય છે તેનો નિકાલ એ લોકોના પંચજ કરે છે. પંચનો ચુકાદોજ સૌને કબુલ રાખવો પડે છે, અને ધણુ'ખર' પંચ દંડજ કરે છે. બીજા કોઈનું ખૂન કરે છે તો પંચ તેની પાસે રૂ. ૩૦૦ દંડ અપાવે છે. એક રાજ્યવાળા બીજાને બીજા રાજ્યવાળા બીજા સાથે ટંટોતકરાર થાય છે તેનો નિકાલ બૉર્ડરકોર્ટ કરે છે. એ કોર્ટમાં દરેક રાજ્યના પોલીટિકલ અમલદાર સાથે બેસે છે ને પંચની તથા રાજ્યની મદદથી તકરારનો નિકાલ થાય છે.

અનુક્રમણિકા.

નંબર.	ગીત.	પાનું.
૧.	પાણિઆરી વિષે	૧,૨
૨.	એક પાણિઆરીને વણઝારાના છોકરા સાથે પ્રીત લાગવાથી તે તેની સાથે નાસી ગએલી તે વિષે...	૩,૪
૩.	ગોવાળીઆનું ગીત	૫,૬
૪.	„ „	૭,૮
૫.	„ „	૯
૬.	„ „	૧૦
૭.	કંઠારાં ખાતાં લાગેલી માયા વિષે	૧૧
૮.	લાગેલી માયા નહિ છોડવા વિષે	૧૨
૯.	વાડીમાં ફૂલ વીણતાં થએલી પ્રીત વિષે	૧૩
૧૦.	ચારને ગુમ રીતે આવવાનું સૂચવવા વિષે	૧૪
૧૧.	પ્રેમવિનોદ	૧૫
૧૨.	લાડીનું સ્વપ્ન આવવાથી તેની તપાસમાં જવા વિષે	૧૬, ૧૭
૧૩.	ઢોળીઆ વિષે	૧૮
૧૪.	છોળીનું ગીત	૧૯
૧૫.	કન્યાદાન વખતનું ગીત	૨૦, ૨૧
૧૬.	લમ વખતનું ગીત	૨૨
૧૭.	લમનું ગીત	૨૩, ૨૪
૧૮.	„ „	૨૫
૧૯.	„ „	૨૬
૨૦.	„ „	૨૭
૨૧.	લમનું ગીત	૨૮
૨૨.	„ „	૨૯

નંબર.	ગીત.	પાનું
૨૩.	„ „ ...	૩૦
૨૪.	„ „ ...	૩૧
૨૫.	„ „ ...	૩૨
૨૬.	„ „ ...	૩૩
૨૭.	રીસાએલી વહુને મનાવવા વિષે	૩૪, ૩૫
૨૮.	આણું વિષે ...	૩૬
૨૯.	શુભ પ્રસંગે ગામમાં પેસતાં ગવાતું ગીત	૩૭
૩૦.	કાંખીઆ વિષે ...	૩૮
૩૧.	જીવાનીમાં લુગડાંધરેણું પહેરી લેવા વિષે	૩૯
૩૨.	પિએરસાસરાં વિષે ...	૪૦
૩૩.	સાસરાના દુઃખ વિષે ...	૪૧, ૪૨
૩૪.	સાસરા વિષે ...	૪૩
૩૫.	કળેડાનું ગીત ...	૪૪, ૪૫
૩૬.	„ „ ...	૪૬
૩૭.	તલવાડાના નાનજી ડામેરની આર ઐરી વિષે	૪૭, ૪૮
૩૮.	ચુંદડી વિષે ...	૪૯
૩૯.	ગરખી ...	૫૦
૪૦.	„ ...	૫૧
૪૧.	ગામમાં આવેલા વહોરા પામે ધરેણું લેવા વિષે...	૫૨, ૫૩
૪૨.	બનેશ્વરના મેળાનું ગીત ...	૫૪, ૫૫
૪૩.	„ „ ...	૫૬, ૫૭
૪૪.	વલોણું ગીત...	૬૦
૪૫.	માછલાં મારવા જતાં થએલી લડાઈ વિષે ...	૬૧, ૬૨, ૬૩
૪૬.	મકાઈના દોડા લેવા જવાથી થએલી લડાઈ વિષે...	૬૪, ૬૫, ૬૬
૪૭.	પરગામની છોકરી પર બળાત્કાર કરવાથી થએલી લડાઈ વિષે ...	૬૭, ૬૮

ભીલોનાં ગીત.

(૧)

પાણીઆરી વિષે.

સુંનાની ઐદુણીરે, ^૧	મારા મરવા લાલ.
રૂપાનાં બેડુવાંરે,	”
લટકે બેડાં લીધારે,	”
૨ સાતેને સધયેરોરે,	”
મારગડે રસ લાજ્યારે, ^૩	”
સરવરિયે ^૪ જાધ લાજ્યારે,	”
આરે બેડાં મેસ્થારે,	”
વાડીમાં ઉતેર્યારે,	”
૫ તળથી દાતણુ બાજ્યારે,	”
સાતે કડકા કર્યારે,	”
સધયેરાંમાં વેસ્થારે,	”
ડાડમાં દાતણુ મોજ્યારે, ^૬	”
કોમળા ફરોળારે, ^૭	”
ઉમતા સુરજ વાંશ્યારે, ^૮	”
માને બાપ વાંશ્યારે,	”

૧ ઉદણી. ૨ આદ. ૩ લાગ્યો. ૪ સરાવરે. ૫ તુળસી. ૬ મોજ્યા, મરજ્યાં, ચાબ્યાં. ૭ દુરદુર કર્યા. ૮ વાંચ્યા, રમ્યાં.

લટકે બેડાં લીધારે,	મારા મરવા લાલ.
ઢેંસણ પાંણી ઉતાર્યારે,	”
બેડુલાં ‘ઝ’કોળ્યારે,	”
બેડુલાં ભરી કાઢ્યારે,	”
લટકે બેડાં લીધારે,	”
ધમકે પાળ સડ્યારે,	”
મારગડે રસ લાળ્યારે,	”
ઘેરૂલેને ^૧ આધ્યારે,	”
બેડુલાં ઉતાર્યારે,	”
દેરાંણી જોઠાંણીરે,	”
ધણી જ્યાહી ^૨ નોકરીરે,	”
બાર બાર વરની ^૩ નોકરીરે,	”
જ્યા ^૪ મોટાંની નોકરીરે,	”

(૨)

એક પાણીઆરીને વણુજરાના છોકરા સાથે પ્રીત
લાગવાથી તે તેની સાથે નાસી ગયલી તે વિષે.

સાતેને સધયેર્યા ^૧	બોળા કલાજી,	સાતેને સધયેર્યા રે લોલ.
સુંનાની સાંભેળી ^૨	„ ,	સુંનાની સાંભેળી રે લોલ.
રૂપાના ધડુલા	„ ,	રૂપાના ધડુલા રે લોલ.
મારેગડે રસ લાળ્યો	„ ,	મારેગડે રસ લાળ્યો રે લોલ.
સરવરિયે જઈ લાગાં	„ ,	સરવરિયે જઈ લાગાં રે લોલ.
તળશી દાતણુ બાગાં	„ ,	તળશી દાતણુ બાગાં રે લોલ.
દાતણિયાંને મોળ્યાં	„ ,	દાતણિયાંને મોળ્યાં રે લોલ.
કોગળા ફરોળા ક્યાર્યા	„ ,	કોગળા ફરોળા ક્યાર્યા રે લોલ.
આથ પોગ પખાળ્યા	„ ,	આથ પોગ પખાળ્યા રે લોલ.
કિંગતા મુરજ વાંસ્યા	„ ,	કિંગતા મુરજ વાંસ્યા રે લોલ.
બેડુલાં ઝકોળ્યાં	„ ,	બેડુલાં ઝકોળ્યાં રે લોલ.
લટકે બેડાં લીધાં	„ ,	લટકે બેડાં લીધાં રે લોલ.
ધમકે પાળે સડયાં	„ ,	ધમકે પાળે સડયાં રે લોલ.
પાળે વણુજરાનો બેટો	„ ,	પાળે વણુજરાનો બેટો રે લોલ.
અવળી ^૩ કાંગડ રોળે	„ ,	અવળી કાંગડ રોળે રે લોલ.
સૂડીલો ^૪ નંદવાહે	„ ,	સૂડીલો નંદવાહે રે લોલ.
નવલેરો ^૫ લેધ આલે	„ ,	નવલેરો લેધ આલે રે લોલ.
મારેગડે રસ લાળ્યાં	„ ,	મારેગડે રસ લાળ્યાં રે લોલ.

૧ સહીઅરો. ૨ ઉઠણી. ૩ આગળથી નહિ પણ પાછળથી કાંકરી
નાખે ૪ ચૂડલો, ચૂડો. ૫ નવલો, નવો.

ઘેરઘેને ગીયાં	ભોળા કલાજી,	ઘેરઘેને ગીયાં રે લોલ.
હાડુડી મેંણાં બોલે	„	હાડુડી મેંણાં બોલે રે લોલ.
વઉંવોર આવડી વાર કીંમ લાગી,	„	આવડી વાર કીંમ લાગી રે લોલ.
પાળે વણુજીરાને બેટા	„	પાળે વણુજીરાને બેટા રે લોલ.
મને અવળી તે કાંગડ રોળી	„	અવળી તે કાંગડ રોળી રે લોલ.
તમે વણુજીરાને જાળે	„	વણુજીરાને જાળે રે લોલ.
જાડું તો હું થાહે	„	જાડું તો હું થાહે રે લોલ.
તમે હી હો હી હો કરજો	„	હી હો હી હો કરજો રે લોલ.
તમે માળવોને ગુજરાત કરજો	„	માળવોને ગુજરાત કરજો રે લોલ.
કરડું તો હું થાહે	„	કરડું તો હું થાહે રે લોલ.
તમે માળવિયો ગોળ ખાળે	„	માળવિયો ગોળ ખાળે રે લોલ.
ખાડું તો હું થાહે	„	ખાડું તો હું થાહે રે લોલ.
મારેગડે રસ લાગી	„	મારેગડે રસ લાગી રે લોલ.
વણુજીરાને જમ	„	વણુજીરાને જમ રે લોલ.

ગોવાળીઆનું ગીત.

માળવે ^૧ કાપર બોલે,	કાળી ^૨ અંગડીવાળું.
તારાં રેંડાં ^૩ મારાં પાડાં,	„
બેળાં કરી યસારહું,	„
તારાં મહડાં મારા પડાળિયા,	„
બેળાં કરી ખાહું,	„
મહડાંનો મહરખો,	„
ડાળીયાનો કડુકો,	„
રેંડાં કેમનાં વાળહું,	„
વાળહું આડે માળ,	„
ઉનાળાનો ફાડો,	„
તાપ ^૪ તો ધણો લાગે,	„
ધટખોરીનો સાંયસો ^૫ ,	„
તેને સાંયસે બેસસું,	„
તરસો ધણી લાગી,	„
કેંયાળી ^૬ ગોડાવો,	„
નવળાં ^૭ નીર આધ્યાં,	„

૧ માળામાં. ૨ કાળી અંગરખીવાળા ગોવાળીઆ. ૩ વાછરડાં. ૪ ચારીશું. ૫ (ચણાના) ઢાળીઆ. ૬ મહડાં ખાતી વખતે તે ચીક્કણાં હોવાથી તેનું ફાંસે ચોંટવું તે. ૭ તાપ. ૮ ધટખોરી (એક જાતની જંગલી ખોરડી, જેનાં ખોર ઝેરી હોવાથી ખવાતાં નથી) ૯ છાંયડો. ૧૦ કુવાળી. ૧૧ નિર્મળાં.

નવળાં નીર પીદાં,	કાળી અંગડીવાળું.
ટાડાં હીળાં પડીયાં,	,,
પાસીકુકા ^૧ રમહું,	,,
રમતે માયા લાગી,	,,
સાસો જતાં રિજ્યે,	,,
રેડાં કેમનાં જહે,	,,
રેડાં આંકી મેલહું,	,,
જઇને હું ખાહું,	,,
અડદાંની રડાળ લેહું,	,,
અડદાંની ડાળ લીહળી ^૩ ,	,,
માંમાંની ડાળ લેહું,	,,
હાળના સોખા લેહું,	,,
કઇની ઋપાલે જહું,	,,
બોરી ^૫ પાલે જહું.	,,
કેને ટેકે જહું,	,,
મારા મામાને ટેકે,	,,
તાં જઇને રેહું.	,,

૧ પાંચ કુકાની રમત. ૨ દાળ. ૩ લીસી, ચીકણી. ૪ જ્યાં લીલ લોકોની જથાળાં વસ્તી આવેલી હોય છે તેને પાલ કહે છે. ૫ ડુંગરપુર તાળાનું બોરી નામનું એક ગામ.

ગોવાળીઆનું ગીત.

યુર^૧ કોટી^૨ પાલે, વાલિયા નેનાંમાં.
 હોના^૩ વાંણું વાયાં,
 રૂપા દડો ઉજ્યો,
 ૪ભાગળ ભરી ઢાહી,^૫
 ચારડો ભરી ભેંહી,^૬
 કોડન્યું^૭ ભરી સાળી,^૮
 ગાવડલી એકાવે,^૯
 કુધરજ્યાળો અંપો,
 હાંકળજ્યાળી હેરી,^{૧૦}
 કુંચુ ગોવાળ જાહે,
 વાલજ્યું નીનાંમુ,
 વરજ્જુડી વેવાંણે,
 વરજ્જુ ફાટયામાંયરે,^{૧૧}
 ગાવડી કીંમની વાળદું,
 આંમળજ્યાં માળાંમાં,^{૧૨}

૧,૨ એ નામનાં હુંગરપુર તાપાનાં ગામે છે. ૩ સોના. ૪ ધરની પરસાળમાં ઢોરને બેસવાની આંતરી લીધેલી જગ્યાને ભાગળ કે વેડ કહે છે. ૫ ગાય. ૬ ભેંસ. ૭ ફોડીક, ફોડ. ૮ બકરાં. ૯ હાડે, ચરવાને લઇ જાય. ૧૦ સાંકળીની માફક કામડીની સજડ ભરી લીધેલી ધરને ફરતી વાડની અંદર આવેલી શેરી જેવી સાંકડી જગ્યા. ૧૧ ફાટયામાં, ફાટ પર ચઢેલી. ૧૨ આમજાનાં ગ્રાહ જ્યાં પણ આવેલાં છે તે માળમાં.

હિનાળાનો ફાડો,	વાલિયા નેનાંમાં.
તોપ તીખો લાગે,	„
ઝાઝી રાણનો ^૧ સાંયલો,	„
ઘેને સાંયલે બેસતું,	„
કાંગડી સાળો કરે, ^૨	„
વરજી રહને બોલે,	„
ફધ ^૩ ફધ કીને કરે,	„
ધણીની ધણીઆંણી,	„
સાલ જતાં રિજ્યે,	„
કણી પાલે જાહું,	„
બોરાધ કોટી પાલે,	„
તાંહે મારો મામો,	„
ઘેને ટેકે જાહું,	„

૧ રાયણીનો. ૨ કાંકરીઆળો, કાંકરી મારી મરકરી કરવા લાગ્યો. ૩ ફેધ.

ગોવાળીઆનું ગીત.

હુંગરી ઉપર કરગેંટી^૧ ત્રિયાંણી^૨ રે મા'રાજ.
 વાલોતાનાં સોરાં ઢાહી સારે રે, ,,
 વાલોતાને સોરે એંડાં ફેંડયાં રે, ,,
 કરગેંટી તો અરજ કરવા સાલી રે, ,,
 કરગેંટી તો હુંગરપુર જામ લાગી રે, ,,
 કરગેંટી તો પોળે^૩ જઈને ઉખી રે, ,,
 કાં કરગેંટી તું કેમ આવી રે, ,,
 આવસી^૪ મારાં એંડાં ફેડી નાંજ્યાં રે, ,,
 કાં કરગેંટી કેંણું એંડાં ફેડયાં રે, ,,
 કરગેંટી તો જોડી આથ ઉખી રે, ,,
 એમ કરતામાં ચારસો^૪ શપાઘ મોકલ્યા રે, ,,
 વાલોતાનાં સોરાં પકડી લીધાં રે, ,,

ઝોવાળીઆનું ગીત.

હેલું પેલું તારિયું ઉગેલુંરે, રતન તારિયું.
 તારિયું ઉજ્યું ને વાંણાં વાયાંરે, „
 તારાં રેંડાંને મારાં પાડાંરે, „
 બેળાં કરીને આપણુ સારહુ રે, „
 તારા ડાળિયાને મારાં મહુડાંરે, „
 બેળાં કરીને આપણુ ખાહુરે, „
 પાડાં સારતે માયા લાગીરે, „
 જતાં રેવાનાં દલ થિયારે, „
 જતાં રેહું તો હું ખાહુરે, „
 ટકા પૈશાની ગાંઠ બેહુરે, „
 કિયે મારગે આપણુ જહુરે, „
 ગોદરાંની^૧ સડક સાલ્યાં જહુરે, „
 ગોદરાંનો દાંણી દાંણુ માંગેરે, „
 દાંણુ માંગે તો રાતે જહુરે, „
 રાતે જહું તો સોર^૨ થહુરે, „
 ટકા પૈશો તો સૂટી પડયોરે, „
 ખરસી^૩ ખૂટીને માયા દૂટીરે, „

(૭)

કંથારાં ખાતાં લાગેલી માયા વિષે.

(બેરાં ગાય છે).

કાળી ^૧કંથાર એક જળુરે, શેલ ^૨સોરી.કંથારે ^૩કંથારાં લાગારે, ,,

કંથારે કંથારાં પાકારે, ,,

^૪હાળી બનેવી વાળી જોડીરે, ,,

કંથારાં ખાવાનું મન થઇયુરે, ,,

સાલોને કંથારાં ખાવા જાઇએરે, ,,

કંથારાં ખાતે માયા લાગીરે, ,,

જતાં રેવાનું દલ થયુરે, ,,

જતાં રેહુંને હું ખાહુરે, ,,

ટકારે પંશાની પગાંઠ લેહુરે, ,,

સાવળ^૫ કેરા સોખા ખાંડી લેહુરે, ,,

એરે ખાઇને હું ખાહુરે, ,,

કેડોનો કંદોરો વેસી ખાહુરે, ,,

કોટનો દોરડો વેસી ખાહુરે, ,,

જહુંને કેને ટેકે જહુરે, ,,

તાં મોરા કાકાનો હે ટેકારે. ,,

૧ એક જાતનું બોરડીના જેવું કાંટાવાળું પશુ આસપાસ જાળાની માફક પથરાઈ જતું ઝાડ. ૨ છેલ—છેલછળીલી છોકરી. ૩ કંથારનાં બોર, એ ચણીબોર જેવાં ને રંગે કાળાં હોય છે. ને ખવાય છે. ૪ સાળી ૫ પૈસા ટકા ખાંડી (ખાંધી) લઇશું ૬ સાજના-શાજના સોખા.

લાગેલી માયા નહિ છોડવા વિષે.

લાગીરે પાતળિયા રેડ, માયા કેમ સોડું રે;
 આલુંરે આથીડા ધન, ,
 માયા કેમ સોડું, તારો કેડો કેમ મેલું રે.
 લાગીરે પાતળિયા રેડ, માયા કેમ સોડું રે;
 આલુંરે ઘોડીલા ધન, ,
 માયા કેમ સોડું, તારો કેડો કેમ મેલું રે.
 લાગીરે નાંનેથી રેડ, માયા કેમ સોડું રે;
 લાગીરે પાતળિયા રેડ, ,
 આલુંરે ઘોરીડા^૧ ધન, ,
 માયા કેમ સોડું, તારો કેડો કેમ મેલું રે.
 તારા હમ મારા હમ, માયા કેમ સોડું રે;
 લાગીરે પાતળિયા રેડ, ,
 આલુંરે જોટડી^૨ ધન, ,
 માયા કેમ સોડું, તારો કેડો કેમ મેલું રે.
 લાગીરે પાતળિયા રેડ, માયા કેમ સોડું રે;
 લાગીરે નાંનેથી રેડ, ,

વાડીમાં ફૂલ વીણતાં વીણતાં થયલી પ્રીત વિષે.

રાગની વાડીમાં મોગેરો મોચો;
 રાગની વાડીમાં વોર રાગ ઉતરો;
 વીણતે^૧ સૂણતે લાડણી ડીરો;
 આપા હો મારા ધ વોર જુગે^૨;
 ઉતળી^૩ તળાઇમાં^૪ જળમય^૫ પાંણી;
 તારે લાડકડો ધોતીયાં ધોવે;
 ઉતળી તળાઇમાં જળમળ પાંણી;
 તારે લાડકડી પગલાં પખાળે,
 ધોતિયાં ધોતે લાડણી ડીરો;
 લાડણી જઈ એના આપાને વેંદરે,
 આપા હો મારા ધ વોર જુગે;
 કડે પાતળિયોને મુખડે સામળિયો.

૧ મોમરાનાં ફૂલ વીણતાં ચૂંટતાં. ૨ જોઈએ ૩, ૪ તળાવડીમાં. ૫ નિર્મળ.

પ્રેમવિનોદ.

હિતો રાજની વાડિયામાં ગઈતી મારા રાજ, કરમલ ^૧ વીંચુવા ગઈતી મારા રાજ,	
મીંતો ખોજો વાળી કરમલ વીંચ્યાં મારા રાજ,	”
પેલું પાજે ઉચું મોટીયાડ મારા રાજ,	”
હિતો વીંછું વીંછુંને વેરી આલે મારા રાજ,	”
મીંતો ઝીમ કીધું તીમ સાજે સડ્યું ^૨ મારા રાજ,	”
હિતો જઈ મારા બાપાને કંઈ આલે મારા રાજ,	”
તારો બાપો તો મારો હાહરો મારા રાજ,	”
હિતો જઈ મારા વીરાને કંઈ આલે મારા રાજ,	”
તારો વીરો તો મારો હાજો મારા રાજ,	”
હિતો જઈ મારી માડીને કંઈ આલે મારા રાજ,	”
તારી માડી તો મારી હાહુ મારા રાજ,	”
હિતો જઈ મારી ખીનાંને કંઈ આલે મારા રાજ,	”
તારી ખીનાં તો મારી હાળી મારા રાજ,	”

૧ કરમદાં. ૨ મેં જેમ જેમ તેને કહ્યું (વાર્યેં) તેમ તેમ તે વધારે ચાળે ચડયો.

(મરદ અત્રે જૈરાં ગાય છે.)

દાતણ પાંણી કરે ધનજી,

હુતારી બોલાવે ધનજી,

સાગણે^૩ વડાડે ધનજી,

ધુંગીઆં^૪ કરાવે ધનજી,

धुंगीयां वेरावे धनञ्ज,

ઢાલીઓ ધડાવે ધનજી,

ઢાલીઓ રંગાવે ધનજી,

દાસીઓ બરાવે ધનજી,

પ્રચારાની પદાને ધનઅ.

ઢાલીઓ ઢળાવે ધનજી,

ગોદેડાં પથરાવે ધનજી,

પડગાસાં^૭ મેલાવે ધનજી.

હતો ધોરધોર ધનજી,

અરદી તે અદરાતે ધનજી,

સમક્ષીયે ઝપલાપયે ધનજી,

જામડે ભેડું ચપચપું ધનજી,

૧ પ્રભાતે. ૨ ટાડું શીશું જમી લે છે. (કે. હ. ખુવ). ૩ સાગવન (કે. હ. ખુવ) ૪ સાગના કઠકા. ૫ ઝોરડાની, ઘરની. ૬ પરસાળમા. ૭ ખાટલાના પાયા નીચે મઠવાની પડકી. ૮ અર્ધી રાત્રે.

માતા પુસણ લાગી ધનજી, કડે કંદોરોરે.

હું ને હમણું આપ્યું ધનજી, „

લાડી હમણે આવી ધનજી, „

કેણી રે પાલાંની ધનજી, „

માંડવ^૧ કોટી પાલે ધનજી, „

લાડી જોવા જવું ધનજી, „

કાકાને રહદાવે ધનજી, „

કાકાજી હો મારા ધનજી, „

લાડી જોવા જવું ધનજી, „

કાકો ને ભતરીજો ધનજી, „

માંડવ કોટી પાલે ધનજી, „

જવુંને ફેર જવું ધનજી, „

ફૂવો ને વાવડી ધનજી, „

પાણીઝેરી ઝોલાં^૨ ધનજી, „

લાડી નરકી લેજો ધનજી, „

મોરલા^૩ એડાવાળી ધનજી, „

મોટા રે ઝોળાની ધનજી, „

એ તો જાતી કરો ધનજી; „

કુંહાધનાં^૪ ઝોલાં ધનજી, „

લાડી નરકી લેજો ધનજી, „

પીળી કાપડીવાળી ધનજી, „

એ તો લાડી ખરી ધનજી, „

એ તો લાડી લેહું ધનજી. „

૧ હુંગરપુર સંસ્થાનમાં એ નામની પાલ આવી છે. ૨ સાદ કંદોરોરે, કાલાવે, બોલાવે ૩ પાણીઆરીના ટોળાં. ૪ નીરખી. ૫ મોર ચીતરેલા- (કે હ. ધ્રુવ) ૬ કુંવારીનાં.

ઢાલીઆ વિષે.

(આ ગીત બેરાં લગ્નપ્રસંગે ગાય છે.)

રે માંનુંડી સુતાપોરનું^૧ સુતારી^૨ બોલાવહું, રે માંનુંડી.
 રે માંનુંડી ખાંતે^૩ ખાંતે સાગણે વડાડહું, ,,
 રે માંનુંડી ખાંતે ખાંતે સાગણે વેરાવહું, ,,
 રે માંનુંડી ખાંતે ખાંતે કરવતે^૪ મેલાવહું, ,,
 રે માંનુંડી ખાંતે ખાંતે ધુગીઆં વેરાવહું, ,,
 રે માંનુંડી ખાંતે ખાંતે ઢાલીઆ ધડાવહું, ,,
 રે માંનુંડી રંગાપોરનું^૫ રંગારી બોલાવહું, ,,
 રે માંનુંડી ખાંતે ખાંતે ઢાલીડો રંગાવહું, ,,
 રે માંનુંડી વેણાપોરનો^૬ વેણારી^૭ બોલાવહું, ,,
 રે માંનુંડી ખાંતે ખાંતે ઢાલીડો વણાવહું, ,,
 રે માંનુંડી ખાંતે ખાંતે ધરેકાં^૮ આસાવહું, ,,
 રે માંનુંડી ખાંતે ખાંતે પડગાસો મેલાવહું, ,,
 રે માંનુંડી ખાંતે ખાંતે હોડ વાળી પોડહું. ,,

૧ આ નામ કલ્પિત નજાય છે. કહેવાનો ભાવ એટલોજ નજાય છે કે જ્યાં સારા સુતાર રહેતા હશે ત્યાંથી. ૨ સુતાર. ૩ ખાંતે, ખાંતથી, ઉલટ-ભેર (?) ૪ સુતાપુરની માફક રંગાપુર પણ કલ્પિતજ લાગે છે. ૫ વેણાપુર પણ કલ્પિતજ લાગે છે. ૬ વાણુ વણુનાર. ૭ હીરનાં ગોદડાં. ૮ વસાવીશું, મંગાવીશું.

હોળીનું ગીત.

આંગ્રો મોર્યોરે મહડે મોગેરો, કેહીતો લેળા^૧ લેળા જાયહું,
 આવો કલજબાહ ઓળી રમીએ.
 નઈ આવો તો નગજબાહના હમરે, આવો મસરાતી ઓળી રમીએ.
 જીવના ઓહું તો ઓળી રમહું, મુએ સેલી^૨ રાંમ રાંમીરે,
 આવો કલજબાહ ઓળી રમીએ.

(૧૫)

કન્યાદાન વખતનું ગીત.

(જૈરાં ગાય છે).

ઝોરી મટકીમાં ભરીઆં મડ઼્ઝેડાંરે,
 ઉતો માથે મટકડીને સાલીરે,
 ઉતો જાઉંરે વાગાને^૧ મારેગેરે,
 ઝેંણું મારેગે ચ્યાંનો હે દાંણીરે,
 મારી નવેરંગ સુદ્ધી તાંણીરે,
 જેવી તાંણી તેવું મીતો જાણ્યુંરે,
 તું તો એવડો ચ્યાંનો હે શુભોરે,
 ઉતો ગોકળ મથુરાંનો શુભોરે,
 તારૂં દાંણુ ઘટે તે તો લેજેરે,
 હેલી આવે ગોવાળીઆંની ટોળારે,
 તરીઆં તોરેણાંને^૨ રોપાવોરે,
 હેલા પરણું નાનડીઆં બાળેરે,
 બાપા આલોકે કન્યા હો દાંને^૩રે,
 હેલા ઉવેડે ભરેલા ધોરીડારે,^૪
 એમાં ટોળાંમાં જોઈ જોઈ લેજેરે,
 માડી આલોકે કન્યા હો દાંને^૩રે,
 હેલી વેડે ભરેલી જોટડીઓરે^૫,

૧ ઘેટાને માર્ગે (?) cf બકરીઓનું વગ. ૨ તરતોરણુ, ઝાડ-ઝુંડા ને તોરણુ. ૩ “વાડામા”-(કે. હ. ધ્રુવ.) ૪ ધોરી-(ધુસરીમાં જોડાય તેવા) બળદો. ૫ વીચાણા વિનાની અથવા એકજ વખત વીચાયલી ભેંસો.

એમાં ટાળાંમાં જોધ જોધ લેજોરે,
 કાકા આલોકે કન્યા હો દાંતેરે,
 હેલી કાડિયું ભરેલી સાળારે,
 એમાં ટાળાંમાં જોધ જોધ લેજોરે,
 કાકી આલોકે કન્યા હો દાંતેરે,
 હેલી વેડે ભરેલી ગાયોરે,
 એમાં ટાળાંમાં જોધ જોધ લેજોરે.

લગ્ન વખતનું ગીત.

(જૈસાં ગાય છે).

રાહી^૧ નાનેરી પરણાવી, રાહી ભમરીરે.
 રાહી થાળીઆમાં પરણાવી, ,,
 રાહી માંમાને ઘેર ^૨પમણી, ,,
 રાહી કંકુએ ^૩વદાવી, ,,
 રાહી ^૪સોખડલે વદાવી, ,,
 રાહી હાહરા ^૫હરખું આવે, ,,
 રાહી આપડી ^૬હેરીએ આવે, ,,
 રાહી ધુંધટ ભૂલી ગઈ, ,,
 રાહી આવોભાવો કરે, ,,
 રાહી ઉઠે ભાંગ આવે. ,,

૧ છાંદરીનું નામ. (વડનગરા કણુબીમાં 'રાઈ' 'રાઈલી' એવાં નામ હોય છે. રાધાની સખીનું નામ 'રાઈ' કે 'રાહી' કવિતામાં મળી આવે છે. કે. હ. મુવ) ૨ પરણી ગઈ. ૩ વધાવી. ૪ ચોખા વતી. ૫ સસરા સરખું. ૬ શેરીએ.

લમનું ગીત.

(એ કન્યાવાળાં વરવાળાંને ગાય છે.)

૧ઢળજ્યાંમાં હું પડી, ૨વેવણી આવરે ૩મેલાંમાંય.

મારો રાવજીભાઇ બોલાવે, „

મારો કીયો ભાઇ કુંવારા, „

મારો ગલાલભાઇ કુંવારા, „

૪સેનાળ ૫હેરજ્યાંમાં હું પડી, ૬સેનાળ આવરે મેલાંમાંય.

તને ૭હાંનાંમાં હમજવું, „

મારો પાતળીઓ હે વીરો, „

તને ૮ઢેલીડા ઢળાવું, „

તને ૯દેવોર, ખાંગે પડ્યો, „

તને ૧૦હીરેકાં ૧૧આસાડ, „

સેનાળ ૧૨હોડવાળી પોડમાં, „

૧૩પાતર ૧૪જેવાંનિયાં ૧૫રેળાયરે, „

સેનાળ ૧૬આધાંનાં રીયારે, „

મારો કીયો ભાઇ જોવનીઓ, „

મારો સમનોભાઇ કુંવારો, „

તને ૧૭હાંનાંમાં હમજવું, „

૧ ઢળીઆમાં, ઢેફાંઢળીઆમાં, બહાર ખુલામાં. ૨ વેવાણ. ૩ મહેલમાં, ધરમાં. ૪ જીનાળ. ૫ રોરીમાં, વાટમાં. ૬ સાનામાં, સાનથી, ઇસારતથી. ૭ પાછળ. ૮ હીરનાંં બોદડાં. ૯ વસાવું. ૧૦ પાત્ર, કુપાત્ર. ૧૧ જુવાનીમાં. ૧૨ રોળાય છે. ૧૩ ગર્ભ.

સેનાળ પૂરા દાડા જા'યરે, ,,
 સેનાળ ૧ કાંઢકા કુંઢકી કરે, ,,
 સેનાળ ૨ હજ્યાણી બોલાવો, ,,
 ગલાલ આધાપાસી કરે^૩, ,,
 મારી રાંડ તો મરી જાહે, ,,
 સોકરૂં પૂઠાં ૪ પાખળ પડયું, ,,
 હઘ્યાણી રઘને કેલું બોલે, ,,
 સોકરૂં આપો કીને કેહે, ,,
 ગલાલને આપો કેહે, ,,
 સેનાળ માંડી કે'ને' કેહે, ,,
 હીરકીને કેહે માંડી, ,,
 સેનાળ ક્ષમ કીને કેહે, ,,
 નવલીને કેહે ક્ષરે, ,,
 સેનાળ આબો કે'ને' કેહે, ,,
 રાવજીને કેહે આબો, ,,
 સેનાળ આખી કે'ને' કેહે, ,,
 ભૂરીને કેહે આખી, ,,

૧ પ્રસૂતિની વેદનાને લીધે મોંમાંથી નીકળતા દુઃખસ્વરૂપ શ્વેતચર. ૨
 સોઘયાણી. ૩ ગલાલ સોઘયાણીને બોલાવવાને આધાપાખી કરે છે. ૪ પૂઠ
 પાખળ પડયું, ગળે પડયું.

લભનું ગીત.

(એ પીઠી ચોળતી વખતે ગાય છે).

અળદી^૧ અળદીરે અળદીનો સોડ, અળદીરે મારે દલ લાગી.
 બોળા લાડણ્યારે તારાં દીલ રંગાવું, ,,
 કાળેળ કાળેળરે કાળેળનો સોડ, કાળેળ મારે દલ લાગી.
 બોળા લાડણ્યારે તમારી આંસ્યો રોળાવું, ,,
 મેંદી મેંદીરે મેંદીનો સોડ, મેંદીરે મારે દલ લાગી.
 બોળા લાડણ્યારે તમારા આથ રંગાવું, ,,

समस्तं गीत.

(ઐ વર કન્યાને માંડવે આવી ઉભો રહે છે ત્યારે ગવાય છે.)

માથાની પાલ્લેડિયો તો તપી સડીરે, મારો નાનડિયો વેર ઉભો રિયો.
લાડુ વેવાઇ મારી લાડી કાડી આલેરે, ,,
આથોનાં બોરીલાં^૧ તો તપી સડયાંરે, ,,
લાડુ વેવાઇ મારી લાડી કાડી આલેરે, ,,
પૂગોની મોજડિયો તો તપી સડીરે, ,,
લાડુ વેવાઇ મારી લાડી કાડી આલેરે, ,,
કાંનાંના કઠોડા^૨ તો તપી સડયાંરે, ,,
લાડુ વેવાઇ મારી લાડી કાડી આલેરે, ,,

(૨૦)

લગ્નનું ગીત.

(એ વરકન્યા પરણવા બેઠાં હોય છે ત્યારે ગવાય છે.)

લાડો પીળો ^૧પણુજર લાડો પીળો હેંણે જણાયે;
 એંની એંને અળદી રોળાવી એંણે પીળો જણાયે.
 લાડી કાળી ^૨કણુજર લાડી કાળી હેંણે જણાયે,
 એંની એંને મેંહ રોળાવી એંણે કાળી જણાયે.

૧

^૧ પણુજર. સં. પિંજર (કે. હ. ધ્રુવ.) ^૨ કણુજર સં. કજ્જર
 (કે. હ. ધ્રુવ.)

સમનનું ગીત.

(આ વર પરણવા બેઠો હોય છે તે વખતે ગવાય છે.)

આથોમાં પનારેળાંને બેઠાહોરે કુંવોર બેઠાહોરે જંણે વાંણીસોના કુંવોર.
 કાંનાંમાં કંઠોડાને બેઠાહોરે કુંવોર બેઠાહોરે ,,
 પોગોમાં મોજડિયોને બેઠાહોરે કુંવોર બેઠાહોરે ,,
 આથોમાં ભોરીલાંને બેઠાહોરે કુંવોર બેઠાહોરે ,,

સમ્રાટ ગીત.

આણી ઢેહી ગંગા પેલી ઢેહી જમના, રેસમાં લાડો કાગદ લખે.
લાડા તારા માંમાં નોંતર્યા કે નધેરે, લાડા તારા મનમાં કેવુંકે લાગે.
લાડા તારી ફઈ નોંતરી કે નધેરે, ,,
લાડા તારા કૃપા નોંતર્યા કે નધેરે, ,,
લાડા તારા વીરા નોંતર્યા કે નધેરે, ,,
લાડા તારી રોગોગ્ગ્યાં નોંતરી કે નધેરે, ,,
લાડણીનો વીરો ધણો હે નાંદીરે, ,,
લાડણીનો આપો માંડવો રોપેરે, લાડી તારા મનમાં કેવુંકે લાગે.
આણી ઢેહી લાડણી પેલી ઢેહી લાડણો, ,,
લાડી તારો આપો ધણો હે નાંદીરે, ,,
પેલી ઢેહી લાડણો મનમાં ઝૂરેરે, ,,
લાડી તારો આપો જાજમે પથરાવેરે, ,,
લાડણીની નાંચો જાજમે ઉતરાવુંરે, ,,

(૨૩)

લભનું ગીત.

(આ જોડકાં કન્યાવાળાં વરવાળાંને ગાય છે.)

પીપળાનુ પાનું બોલે ધડાધડરે, વડલાનું 'પાનું' હે ગુંગુરે.
 લાડી તારો બાપો બોલે ધડાધડરે, લાડા તારો બાપો હે ગૂંગોરે.
 લાડી તારી માંડી બોલે ધડાધડરે, લાડા તારી માંડી હે ગુંગીરે.
 લાડી તારો કાકો બોલે ધડાધડરે, લાડા તારો કાકો હે ગૂંગોરે.
 લાડી તારો વીરો બોલે ધડાધડરે, લાડા તારો વીરો હે ગૂંગોરે.

૩૧

(૨૪)

લમનું મીત.

(આ બોડકાં વરનાળાં કન્યાનાળાંને ફેરા ફરતી વખતે ગાય છે.)

લાડો ફેરા ફરેરે, આથમાં હોનું રૂપુંરે;

લાડી ફેરા ફરેરે, આથમાં લેંડુરે.

લાડો ફેરા ફરેરે, આથમાં રૂપા લેંડુરે;

લાડી ફેરા ફરેરે, આથમાં લેંડુરે.

૩૨

(૨૫)

લગ્નનું ગીત.

(આ જોડકાં વરકન્યા પરણી જઈ છે ત્યારે ગવાય છે).

કુંજી મોડુ કુંજી સોડરે, લાલ પાંનાજી.

અમે મોટા તમે સોટારે, ,,

વોર મોટા લાડી સોટીરે, ,,

સગ્નનું ગીત.

ગુજરી આપાળના ખોળા કેંમ સોડયારે, ગુજરી કેમે રેહો.
 ગુજરી હાહરાળને ખોળે જઘ બેઠારે, ,
 ગુજરી માકીળના ખોળા કેંમ સોડયારે, ,
 ગુજરી હાડુડીને ખોળે જઘને બેઠારે, ,
 ગુજરી કાકાળના ખોળા કેંમ સોડયારે, ,
 ગુજરી જેઠળને ખોળે જઘને બેઠારે, ,
 ગુજરી વીરાળના ખોળા કેંમ સોડયારે, ,
 ગુજરી દેવરિયાને ખોળે જઘ બેઠારે, ,
 ગુજરી ભાભીળના ખોળા કેંમ સોડયારે, ,
 ગુજરી નણ્ણીને ખોળે જઘને બેઠારે. ,

રીસાધલી વહુને મનાવવા વિષે.

સોટી^૧ મોટી ખજુરીનો વેંજણો,^૨
 તમારી વડિઓર રીહાંમણેં સાલ્યારે;
 તેનેં કુંણે મનમણેં જાય,
 ઝોલો^૩ લાગો વજ વહુને ધુંધટડે.
 ઝેંની હાહુ મનમણેં જાયહેરે;
 હાહુ તમારી વાળેલી તો નર્ધ વજુ,
 તમારા દીકરાના કડવા હે ખોલ,
 ઝોલો લાગો વજ વહુને ધુંધટડે.
 લાંખી લાંખી ખજુરીનો વેંજણો,
 તમારી વડિઓર રીહાંમણેં સાલ્યારે;
 તેનેં કુંણે મનમણેં જાય,
 ઝોલો લાગો વજ વહુને ધુંધટડે.
 ઝેંના હાહરો મનમણેં જાયહેરે,
 હાહરાજ તમારી વાળેલી તો નર્ધ વજુ,
 તમારા દીકરાના કડવા હે ખોલ,
 ઝોલો લાગો વજ વહુને ધુંધટડે.
 લાંખી લાંખી ખજુરીનો વેંજણો,
 તમારી વડિઓર રીહાંમણેં સાલ્યારે,

૧. છોટી, નાની ૨. વીજણો. ૩. આ લીટીનો અર્થ લીલ લોકો સમજવી શક્તા નથી, પણ કદાચ વહુએ રીસાવાથી ધુંધટ ખૂબ તાણ્યો હશે તેથી તે ઝે.ગા જેવો દેખાયો હશે.

તેને કુંજે મનમણે જાય,
 ઝોલો લાગો વજ વડને ધુધટડે.
 એના જેઠા મનમણે જાયહેરે,
 જેઠા તમારી વાળેલી તો નંધ વળું;
 તમારા બાઈના તો કડવા હે બોલ,
 ઝોલો લાગો વજ વડને ધુધટડે.
 લાંબી લાંબી ખજુરીનો વેંજણો,
 તમારી વડિઓર રીહાંમણે સાલ્યારિ;
 તેને કુંજે મનમણે જાય,
 ઝોલો લાગો વજ વડને ધુધટડે.
 એના દેવર મનમણે જાયહેરે,
 દેવર તમારી વાળેલી તો વળુંરે;
 તમારા મેઠા લાગે હે બોલ,
 ઝોલો લાગો વજ વડને ધુધટડે.

(૨૮)
આણાં વિષે ગીત.

(બૈરાં ગાય છે તે દરેક ટુંક બબ્બે વાર બોલે છે).

ઝમકુ ધમકુ બેય ^૧બોને, ઝમકુડીરે.

ઝાઝીરે બોરોમાં^૨ ઝૂમાં^૩, ”

હાહરો આંણે આધયો ઝૂમાં, ”

દોરડો માગ્યો કિમ ન લાઈયો, ”

ઐટલાં આંણાં પાસાં ફેરો. ”

જેટણ આંણે આધયો ઝૂમાં, ”

હાંકળી માગી કિમ ન લાઈયો, ”

ઐટલાં આંણાં પાસાં ફેરો. ”

દેવરિયું આંણે આધયું ઝૂમાં, ”

નાથડી^૪ માગી કિમ ન લાઈયો, ”

ઐટલાં આંણાં પાસાં ફેરો. ”

પરણ્યો આંણે આધયો ઝૂમાં, ”

હાગનો હોગો^૫ લેતો આધયો, ”

હાગનો હોગો ઐશો માર્યો, ”

તાંહી નાહી ટોહલે^૬ વાગી^૭, ”

તાંહી નાહી સક્ષે પેક, ”

તાંહી નાહી ઝાંપે વાગી, ”

હાઈ આયેને મોરે કરી^૮, ”

સાક્ષો આપડે ઘેરે જાજ્યે. ”

૧ બોનો. ૨ બોરડીઓમાં. ૩ ઝૂમે, ધૂમે, રમે. ૪ નાકની વાળી.
૫ સોટો. ૬ ટોહલે. ૭ અથડાઈ. ૮ હાથે સહાઈને આગળ કરી.

(૨૯)

(આ ગીત લીલ ઐરાં કોઈ પણ ગામમાં શુભ
પ્રસંગે પેસતી વખતે ગાય છે.)

રે વાંછીલા લાકડી હેરીરે, મને હેરીયાં જવાદે.
રે આથોનાં ભોરીલાં આલુરે, મને હેરીયાં જવાદે.
રે ભોરીલાં નંદરે લેતોરે, હેરીયાં નંદરે જવાદે.
રે કોટોના દોરડા આલુરે, મને હેરીયાં જવાદે.
રે દોરેડો નંદરે લેતોરે, હેરીયાં નંદરે જવાદે.
રે નાકાંતી નાથડી આલુરે, મને હેરીયાં જવાદે.
રે નાથડી નંદરે લેતોરે, હેરીયાં નંદરે જવાદે.
રે માથાનો ખોરડો આલુરે, મને હેરીયાં જવાદે.
રે ખોરડો નંદરે લેતોરે, હેરીયાં નંદરે જવાદે.

૩૮

(૩૦)

કાંબીઆ વિષે.

કંહારો^૧ કાંબિયું^૨ લેખને આપ્યો, રાધના દુલ્હારે^૩.
 હાહરાળ કાંબિયું સુલવી આલો, ,,
 વઢઝારી કાંબિયું મોંધું પડે, ,,
 વઢઝારી કાંબિયું પેરી જુઓ, ,,
 વઢઝારી કાંબિયું મોંધું પડે, ,,
 હાહરાળ કાંબિયું પેરી જોયું, ,,
 *પરણું રાવોળજીને મળે ગીયું, ,,
 પરણું ઘેરે ઝાત તો પેરી લેતી, ,,
 પરણું બારે વરની સાકરી^૪ ગીયો. ,,

૧ કંહારો. ૨ પગે પીંજણીઆંની છેક નીચે પહેરવાનું પિત્તળનું ધરેણું. ૩ પ્રા. દોલો=મરદ; સં. ધવ (કે. હ. ધ્રુવ) સુરત ભરત તરફ 'દોલો' એ કોઈક બેવકુફ માણસને માટે તિરસ્કારમાં વપરાય છે. ગુજરાતમાં કેટલેક ઠેકાણે લખ પ્રસંગે ફટાણાંમાં '(ફલાણા) તારી નાનેરી નાર, દોલો રે ગુજરાતનો' એમ ગવાય છે. ૪ વર. ૫ સાકરી.

જીવાનીમાં લુગડાંધરેણાં પહેરી લેવા વિષે.

મારે આંગણે લેંઘડી, નણ્ફાને આંગણે ઝાડ માંજ.
 ધમકે વાહું લેંઘડી, ફૂલ ઘેલ્યાં^૧ ઘેલ્યાં જાંયરે માંજ.
 નણ્ફાદી બાધના વીરા, મને સુંનડી વેરી આલરે માંજ.
 મારે જીગે સુંનડી, મારાં ભરિયાં જોવન^૨ જાંયરે માંજ.
 મારે જીગે દોરડો, મને દોરડો વેરી આલરે માંજ.
 સુંનડીના બેટા, મને દોરડો ધડી આલરે માંજ.
 નણ્ફાદીબાધના વીરા, મને ધુધરી વેરી આલરે માંજ.
 વેરીલાના બેટા, મને ધુધરી વેરી આલરે માંજ.
 મારે જીગે ધુધરી, મારાં ભરિયાં જોવન જાંયરે માંજ.

(૩૨)

પિએરસાસરા વિષે.

સાલો ઉડિયે (૨) આપડે પીએરિયે;
 આપડે પીએરિયે તો બાપાજીનાં રાજારે;
 આપડે પીએરિયે તો આંબાકેરાં ઝાડારે,
 આદાં ^૧કાસાં આદાં પાકાં ઇ કેરાં સાખોરે.

સાલો ઉડિયે (૨) આપડે હાહરિયે;
 આપડે હાહરિયે તો લેબડાકેરાં ઝાડારે.

સાલો ઉડિયે (૨) આપડે પીએરિયે,
 આપડે પીએરિયે તો કાકાજીનાં રાજારે;
 આપડે પિએરિયે તો નારેળીનાં ઝાડારે,
 આદાં કાસાં આદાં પાકાં ઇ સાખી ^૨રીન્જેરે,
 નાંની નાંની નાથડી તે પડી દુલ્યાં ^૩એઠારે;
 મોટેરી ઘડાવો પરણ્યા મન રાજી રીહરે;
 નાંનેરી ઘડાવો પરણ્યા મન રાજી રીહરે;

સાસરાના હુઃખ વિષે.

(જેરાં ગાય છે ને સામસામાં ઝીલે છે. દરેક હુંક બપ્પે વાર બોલે છે.)

મારા આપાના ઘરમાં એકલી રે, ધન રે મારી મરઘેડી.^૧

હાં મોટાંની કુંવેરી રે, ,

મને રાંકને ઘેરે દીધી રે, ,

હાં મેડીઆંની પોડનારી રે, ,

મને ટાપરી વતાડે રે,^૨ ,

હાં સૂંપું^૩ તારી ટાપરી રે, ,

હાં ઢોલીઆંની પોડનારી રે, ,

મને ખાટલી વતાડે રે, ,

હાં ભાગું તારૂં ખાટલું રે, ,

હાં ભેંહોની દોનારી રે, ,

મને સાળકી^૪ વતાડે રે, ,

હાં મારું તારૂં સાળકું રે, ,

હાં થાળીઆંની જમનારી રે, ,

મને ઢોમણું^૫ વતાડે રે, ,

હાં ફોડું તારે માથે રે, ,

હાં ધુણીઆંની^૬ ભરનારી રે, ,

મને માણકી^૭ વતાડે રે, ,

૧ મહુલી કે માવણડી ? ૨ હું મેડી પર સૂનારી તેને છાપરી વિતાડે છે. ૩ ચાંપું, આજ લખાડું. ૪ છાગી (કે. હ. ધુવ.) બકરી. ૫ હામડું, ડીકશનું વાસણ. ૬ તાંબાનો દેબડો. ૭ માણ, માટીની ગાગર.

જાં ફેડું તારી સાતી^૧ રે, ધન રે મારી મરૂએડી.
 જાં મેડીએ બજાડા પીસતી રે, ,,
 જાં મેડીએ ખીસડી રાંદતી^૨ રે, ,,
 જાં બાખડી બેંહનાં ધીયાં રે, ,,
 જાં પળીયેં ધીયાં ખાતી રે, ,,
 જાં ખાતી મઝા કરતી રે, ,,
 જાં ઠેપે પાંણુ કાડતી રે, ,,
 જાં ધમકે^૩ ધરતી તોડતી રે, ,,

साक्षर विष.

ਮਾਂ ਛਾਛੜੇ ਦੇ ਵਾਗਡਰੇ,

મારું પિયર હે ગુજરાતરે,

મને હાલરીયે^૨ પરણ્યાવીરે,

મારો હાહરો હે વયડો પાંનારે, „

મારી હાહુડી હે ધયડાં પાંનાંરે, ,

મારૂં પરણ્યું હે નાનું બાળરે,

(૩૫)

કન્નેડાનું ગીત.

(ઐરાં ગાય છે).

આર વરની કન્યા ને અડી વરનો વોરરે;
 પાંણી ભરવા જઉ તારે વાંહે વાંહે આવેરે;
 વાંહે વાંહે આવે તારે કુવામાં અડસેલ્યુરે;^૧
 કુવામાં અડસેલ્યું તારે ડાખક ટુખક કરે રે;
 ડાખક ટુખક કરે તારે અધિડલામાં^૨ દાજયુરે;
 અધિડલામાં દાજયું તારે માંણું^૩ લ'બાવીરે;
 માંણું લ'બાવી તારે કાંને ઝવળગાયુરે;
 આર વરની કન્યા ને અડી વરનો વોરરે
 ગ્રાહીદાં રોળું^૪ તારે વાંહે વાંહે આવેરે;
 વાંહે વાંહે આવે તારે ઉકેડામાં દાજયુરે;
 ઉકેડામાં દાજયું તારે ફદળક કુદળક કરેરે;
 ફદળક કુદળક કરે તારે અધિડલામાં દાજયુરે;
 અધિડલામાં દાજયું તારે ટોપલુ લ'બાધયુરે;
 ટોપલુ લ'બાધયું તારે કાંને વળગાયુરે;
 આર વરની કન્યા ને અડી વરનો વોરરે.
 રોટડોને કંઈ તારે સૂઝા કને આવેરે;

૧ વાંસે વાંસે આળ્યો લ્યારે તેને કુવામાં હડસેલી દીધો. ૨ હેડામાં.
 ૩ ધડો. ૪ ધડાને કાને વળગી રાકાયું. ૫ વાસીદાં વાળું.

સલા કને આવે તારે ઉબાડું^૧ ધમકાર્યું^૨;
 ઉબાડું ધમકાર્યું તારે ભદડ ભદડ નાહું^૩રે;
 ભદડ ભદડ નાહું તારે ટોડલે^૪ જઈને ઉબું^૫રે;
 ટોડલે જઈને ઉબું તારે સારકા^૬ સીસકી કરેરે;
 સારકા સીસકી કરે તારે અધધડલામાં દાજ્યું^૭રે;
 અધધડલામાં દાજ્યું તારે પેલી રોટી આલીરે;
 પેલી રોટી આલી તારે સેલી^૮ રોટી માંગીરે;
 સેલી રોટી આલી તારે હેંકાલાંમણુ^૯ જોવેરે;
 હેંકાલાંમણુ જોવે તારે હેંકાવાળુ^{૧૦} આલ્યુરે;
 બાર વરની કન્યા ને અડી વરનો વોરરે.

૧ બળવ લાકડું. ૨ જોરથી સામું ફેંક્યું. ૩ (બારણાને). ૪ સાસ પાડી રહે. ૫ છેલ્લી ૬ શીકા સામું. ૭ શીકા પર મૂકેલું (ધી.)

(૩૬)
કબ્બેડાંનું ગીત.

મા મને ડોહાને પરણાવીરે,
ડોહાને ગોઠડીનો ધણો ભાવરે,^૧
શેરે ડોહા સુંથાં પુથાં, શેરે ડોહા સુંથાં પુથ
મા મને ડોહાને પરણાવીરે.

ડોહાને અમલનો ધણો ભાવરે,
શેરે ડોહા ગદાગટ, શેરે ડોહા મદાગટ,
મા મને ડોહાને પરણાવી.

ડોહાને ધાંણીનો ધણો ભાવરે,
શેરે ડોહા કરડ કરડ, શેરે ડોહા કરડ કરડ,
મા મને ડોહાને પરણાવીરે.

ડોહાને રોટલાનો ધણો ભાવરે,
શેરે ડોહા કટકુ બટકુ, શેરે ડોહા કટકુ બટકુ,
મા મને ડોહાને પરણાવીરે.

ડોહાને ખાટલીનો ધણો ભાવરે,
શેરે ડોહા ભાગી દ્રી, શેરે ડોહા ભાગી તૂરી,
મા મને ડોહાને પરણાવીરે.

^૧ ડોહાને ખાટલા પર ગોઠડી પાથરીને સૂવાનું ધણું ગમે છે.
૨ ચૂથાં પૂથાં.

(૩૭)

તલવાડાના નાનજી ડાંભોરની ખાર ધૈરી વિષે.

તલવાડાનું^૧ નાંનજી ડાંભોર, ઝમકુડી.
 નાંનજીને^૨ તે ખાર બધયે^૩રે, ,,
 ખારમામાં એક બોડી બધયે^૪રે, ,,
 બોડી બધયે^૫રે રંબોરડો માંગે, ,,
 ઝાલોદ જવાતુ નથી, બોરડો લવાતો નથી, બોડીને અલાતો નથી.
 બોડી માંડે લોધ પીએ^૬રે— ઝમકુડી.
 તલવાડાનું નાંનજી ડાંભોર, ,,
 નાંનજીને^૭ તે ખાર બધયે^૮રે, ,,
 ખારમામાં એક સાંદરી^૯ બધયે^{૧૦}રે, ,,
 સાંદરી બધયે^{૧૧}રે કાંલકો^{૧૨} માંગે. ,,
 પંકતાપરે જવાતુ નથી, કાંલકો લવાતો નથી, સાંદરીને અલાતો નથી.
 સાંદરી માંડે લોધ પીએ^{૧૩}રે— ઝમકુડી.
 તલવાડાનું નાંનજી ડાંભોર. ,,
 નાંનજીને^{૧૪} તે ખાર બધયે^{૧૫}રે, ,,
 ખારમામાં એક કાંણી બધયે^{૧૬}રે, ,,
 કાંણી બધયે^{૧૭}રે કાજળ માંગે, ,,
 રંમપોર જવાતુ નથી, કાજળ લવાતુ નથી, કાંણીને અલાતુ નથી.
 કાંણી માંડે લોધ પીએ^{૧૮}રે— ઝમકુડી.

૧ વાસવાડા રાજ્યમાં આવેલું એક મોટું ગામ છે. ૨ ચોટલામાં
 ખૂંટીને માથાના આગલા ભાગ પર રાખે છે તે બોર. ૩ ચાંદરી, માથે
 ચાંદાંવાળી, માથે તાલવાળી. ૪ કાંસકો. ૫ ક્તેપુરા એ સૂંથ તાબાનું ગામ
 છે. ૬ સૂંથરામપુર.

તલવાડાનું નાંનજી હાંમેર, ઝમકુડી.
 નાંનજીનેં તે બાર બધયેરે, „
 બારમામાં એક ૧ હુંડી બધયેર. „
 હુંડી બધયેર કડલાં માગે, „
 કડાણેં જવાતું નથી, કડલાં લગતાં નથી, હુંડીને અલાતાં નથી,
 હુંડી માફ લોઈ પીએ— ઝમકુડી.

*	*	*	*	} આકીનું ધણી	
*	*	*	:-		
*	*	:-	*		} શોધ કર્યા
*	*	*	*		
*	*	*	*		
*	*	*	*	} શક્યું નથી.	

(૩૮)

ચુંદડી વિષે.

૧ ચુંદડી તે બહેરી આવીરે, પાવાધડની ચુંદડી.
 આવી ઉતરી રાંમજીભાઇને રવેડરે, ,,
 કરો મારા રાંમજી વીરા મૂલરે, ,,
 ચુંદડીના હવાળે રોકડારે, ,,
 પેરો મારાં મોતીબાઇ ખુનારે, ,,
 ચુંદડી પેરૂં તો કેડો ભરાંયરે, ,,
 ઝાડું તો પગલ્યો રોળાંયરે, ,,
 ધાવું તો દરીઝા રંગાયરે, ,,
 ઝંઝેડું તો ઉડે ઝેણા મોરરે૩. ,,

૧ ચુંદડી કે ચુંદડીવાળો ? ૨ ઘેર. ૩ ખંખેરું છુ ત્યારે તેના પર
 પારેલી ભાતને લીધે બાળે ઝીણા મોર ઉડતા હોય એમ જણાય છે

(૩૯)
ગરબી.

ઐરાં ગાય છે.

ઐના ૧પાવાને હેનાં પાપરે,	પાવો મેવાશી.
મીતો નથી ભાગી સરોવર પાળરે,	„
ઐના પાવાને હેનાં લાગા પાપરે,	„
મીતો નથી તોડ્યાં આંખાં કેરાં ડાળ,	„
ઐના પાવાને હેનાં લાગાં પાપરે,	„
મીતો નથી ભાગ્યાં મહિડા કેરાં ડાળરે,	„
ઐના પાવાને હેનાં લાગાં પાપરે.	„
મીતો નથી માર્યા રમતા મોરરે,	„
ઐના પાવાને હેનાં લાગાં પાપરે,	„
મીતો નથી કાપ્યાં ગાય કેરાં ગળારે,	„

(૪૦)

ગરબી.

(બેસાં ગાય છે.)

લીલો લેખડોરે મોર્યો^૧ નાગરવેલનો સોડ,^૨
 આડા અવળીરે શાંમાં શોનીડાનાં આટ,
 દોરડો મુલવતેરે^૩ લાગી લાલાભાઈની રેડ,^૪
 દોરડો પડત મેલોરે સાલો લાલાજી સંગાત.

આડા અવળીરે શાંમાં વાંણીલાના આટ,
 મુંડી મુલવતાંરે લાગી લાલાભાઈની રેડ,
 મુંડી પડત મેલોરે સાલો લાલાજી સંગાત.

આડા અવળીરે શાંમાં મોદાગરનાં આટ,
 ઘોડીલો મુલવતાંરે લાગી લાલાભાઈની રેડ,
 ઘોડીલો પડત મેલોરે સાલો લાલાજી સંગાત.

ગામમાં આવેલા વહોરા પાસે ધરેણું લેવા વિષે.

(બેરાં ગાય છે.)

લેમડી^૧ સોરે વોર^૨ આધયું, ઝમકુડીરે.
 હું હું હોદો લેધને આધયું, ,,
 ઝાંઝરી નેડાં^૩ લેધને આધયું, ,,
 ઝાંઝરી મીતો મુલવી નેયું, ,,
 મુલવી નેયું પેરી નેયું, ,,
 પેરીને તો હેરિયે^૪ સાલ્યાં, ,,
 હેરિયે સાલ્યાં ઇમકો કર્યો, ,,
 ઇમકો કર્યો મડકો^૫ આધયો, ,,
 લેમડી સોરે વોર આધયું, ,,
 હું હું હોદો લેધને આધયું, ,,
 કુમતી ધુધરી^૬ લેધને આધયું, ,,
 કુમતી મીતો મુલવી નેયું, ,,
 મુલવી નેયું પેરી નેયું, ,,
 પેરીને તો હેરિયે સાલ્યાં, ,,
 હેરિયે સાલ્યાં ઇમકો કર્યો, ,,
 ઇમકો કર્યો મડકો આધયો, ,,
 લેમડી સોરે વોર આધયું, ,,
 હું હું હોદો લેધને આધયું, ,,

૧ લીમડીને ચોરે. ૨ વહોરા. ૩ ઝાંઝરી નેડ. ૪ શેરીએ ૫ મડકો, હટકોમડકો. ૬ ધુધરીવાળી કુમતી ને ચોટલે આંધે છે તે.

ટીલડી ^૧ જોડાં લેધને આધ્યું,	ઝમકુડીરે.
ટીલડી મીંતા મુલવી જોયું,	„
મુલવી જોયું સોડી ^૨ જોયું,	„
સોડીને તો હેરિયેં સાલ્યાં,	„
હેરિયેં સાલ્યાં ઠમકો કર્યો,	„
ઠમકો કર્યો મડકો આધ્યો,	„

(૪૨)

બનેશ્વરના મેળાનું ગીત.

(મરદ તેમજ બૈરાં ગાય છે).

બે'ણીશરનો^૧ મેળો, ઝવર પટલેંણુ.
 મેળો જોવા જીવું, ,,
 જીવું ને ફેર જીવું, ,,
 ખોણુવાળી કોઠી, ,,
 રદે'કે ડાટો ભાગે, ,,
 રૂમાંણું ધડકા કાઢે, ,,
 ૪હરહેડી હુપેડી^૫, ,,
 મોટો જોટો હોવે^૬, ,,
 મરડી^૭ હુ ઘેંયડી^૮, ,,
 ધમ્મર ધમ્મર પીસે, ,,
 દળીને પાળ વાળે^૯, ,,
 હુંડલી^{૧૦} ભરી વાળે, ,,
 કોઠી ૧૧માથે મેલે, ,,
 વાડામાં વાલળગ્રઓ, ,,

૧ બનેશ્વર એ હુંગરપુર રાજ્યમાં મહી અને સોમ નદીના સંગમ પર આવેલું એક નગરનું ધામ છે. ૨ મૂઠીવતી ધક્કો મારી હચમચાવીને. ૩ દશશેરનું લાકડાનું માપું. ૪-૫ સુપડી. 'એકાર્ય બેવડો શબ્દ છે. cf મોટો જોટો' (કે. હ. છુવ) ૬ ઉતાવળથી ઝાટકે છે. ૭ મારવાડી. 'માર = મરદ; મારડી = સ્ત્રી' (કે. હ. છુવ.) ૮ ધંટી. " નામધાતુ છે, નામ નથી. cf. હળવું. (કે. હ. છુવ.) " ૯ લોટની ગોળ ફરતી પાળ વાળે-ફરે. ૧૦ વાંસની ટોપલી. ૧૧ કોઠી ઉપર.

પાપડીઆ વેંણાવે,	ઝવેર પટલેંણુ.
પાપડીઆ હોળળે ^૧ ,	„
૨સુલે વાહડી ^૩ ખાળે,	„
હાંડલી ધોવાડે,	„
પાપડીઆ ઝોરાવે,	„
પાપડીઆ ઝોહાડે ^૪ ,	„
મશાલો વટાડે,	„
હેકાહાંમણુ ^૫ જોવે,	„
પળીયેં તેજાં કાડે,	„
પાપડીઆ સમકાવે ^૬ ,	„
રોટલાં પોટલાં કરે,	„
પેટનાં પોટલાં કરે,	„
મેળો જોવા જાવું,	„
હું ને પેરી જાધયે,	„
કાંડિયામાં કાપેડી ^૭ ,	„
ખીજી તે હું રે,	„
બાલીવાળો ખંમકો ^૮ ,	„
તીને પરણુ ^૯ જાયરે,	„
કેને હાથે ^{૧૦} જાયરે,	„
બાઇનું હાળુ ^{૧૧} જાયરે	„

૧ વાડીમા વાલોળ હતી તેની પાપડી વીણું છે અને સોળજી (ચોકખી) કરે છે. ૨ ચૂલે. ૩ દેવતા. ૪ ઝોસાવે. ૫ ચીકા સામું (જીરો ખીત ૩૫-મું, લીટી ૨૪ મી). ૬ ચમકાવે, વધારે ૭ કાપડી. ૮ ગાળીઈ, ચોટલાને છેડે કાંસાનું કુધરીવાળું ધરણું બીલડીઆ બાધે છે તે. ૯ પહેરીને. ૧૦ સાથે. ૧૧ સાળો.

મોઘલું હે વેવાધરે, ઝવેર પટલેંણુ.
 તીને હાથે જયરે, ,,
 હેંડે ધમ્માધમ્મ, ,,
 આડાં દોડાં આટાં^૧, ,,
 કકક દોડાં આટાં, ,,
 વાંણીલાને આટે, ,,
 ચુદ્દી મૂલાવે^૨, ,,
 દે વાંણીલા મૂલ, ,,
 હવ્વા રૂપીઆ લાગે, ,,
 સનિક^૩ ઓડી જોવે, ,,
 બલું^૪ ખલતું આપયું, ,,
 તાંહીને નીહરી, ,,
 ઓરીલાને આટે, ,,
 ઝાખીલું મૂલાવે, ,,
 કે ઓરીલા મૂલ, ,,
 એકે પાવલી લાગે, ,,
 સનિક ગોથી^૫ જોવે, ,,
 એશુ ખલતું આપયું, ,,
 હેંડે ઝમ્માઝમ્મરે, ,,
 વેવાધજી હો મારા, ,,
 ખાવું^૬ કાંય ખવાડો, ,,
 દુકડા વાળી આલહું, ,,

૧ હાટ-દુકાન. ૨ ચુદ્દીનું મૂલ કરાવે. ૩ જરાક, કાણેક. “સં. શ્લક્ષણ ?
 શનૈઃ ? (કે. હ. ક્રુવ)” ૪ બેસતું. ૫ ગૂંથી. ૬ ખાવાનું-સારું, મિઠાઈ જેવું.
 ૭ દોકડા-પૈસા વાળી આપીશું.

વેવાંણુ હો મારાં, ઝવર પરવેંણુ.
 ખાવુ ખાંતે ખાજો, „
 વેવાંધને રીઝવજો, „
 ફકડા વાળી લેહું, „
 હેડોરે મોઢલાળ, „
 સાલો ઘેર જામયે. „

દીપ: બીલ લોકોના મેળા લગાય છે ત્યાંથી બીલડીઓ જે પરપુરુષ
 સાથે પોતાનું મન મળેલું હોય છે તેની સાથે આગળથી ફરી રાખેલા
 સંકેત પ્રમાણે આને પણ નાસી જાય છે.

(૪૩)

બનેશ્વરના મેળાનું ગીત.

(મરદ તથા ઐરાં ગાય છે.)

આંબુડીવખતુડીવાળી જોડી,^૧ મારી હેલી રે,
 કાં રે સોરી^૨ મેળોસરજ્યો^૩ મેળો, ,,
 કાં રે સોરી મનમાં વશાર^૪ કરે, ,,
 કાં રે સોરી માથાસુંડી^૫ કરે, ,,
 માથું રે વાળે ને મતું^૬ કરે, ,,
 કાં રે સોરી એક જણને જાહું,^૭ ,,
 વાગડજ્યાં^૮ ઢેખરજ્યાં^૯ મેળે આધ્યાં, ,,
 ગુજરાતનાં ભાગળજ્યાં^{૧૦} મેળે આધ્યાં, ,,
 પાણીયારનાં^{૧૧} કાણિયાં^{૧૨} મેળે આધ્યાં, ,,
 બાણાહેબળનાં^{૧૩} સાંદરાં^{૧૪} મેળે આધ્યાં, ,,
 વડગાંભીઆં દીટુડીઆં^{૧૫} મેળે આધ્યાં, ,,

૧ આંબુડી ને વખતુડી એ બે બેનની જોડી હતી (ખેડાપાની સામા મહી નદીને પેલે પાર ડુંગરપુર તાબાના વડગામામાં) ૨ છોકરી. ૩ બનેશ્વરનો. ૪ વિચાર ૫ માથા સેંતી કરે, વાળ ઓળે ને સેંતો પાડે ૬ વિચાર. ૭ ‘એકલાં જઇશું’. (કે. હ. ધ્રુવ.) ૮ વાગડીઆ બીલ. ૯ ઢેખરીઆ—ઉદેપુર રાજ્યમાં આવેલા જયસમંદ કે ઢેખર સરોવરની આસપાસ વસતા બીલ ૧૦ ભાગળીઆ બીલ ચણતર કામમાં હોશિયાર ગણાય છે. ૧૧ કડાણા સ્થાનમાં મહીના કાંઠા પર આવેલું ગામ. ૧૨ કાણાં. ૧૩ બાણાસીમળ—પાણીઆરને લગતું આવેલું સૂંથ તાબાનું ગામ. ૧૪ સાંદરાં, માથે સાંદાંવાળાં. ૧૫ દીટુડીના જેવા પાતળા ખગવાળા વડગામના બીલ

વાવડીનાં^૧ ઓલાં^૨ તે મેળે આધ્યાં, મારી હેલી રે.
 પાલાંનાં^૩ પાતળજ્યાં^૪ મેળે આધ્યાં, ,,
 ખેડાપાનાં શેલી^૫ મેળે આધ્યાં, ,,
 હુંતિયાનાં^૬ લંગોટિયાં મેળે આધ્યાં, ,,
 સતરીનાં^૭ સુંગળજ્યાં^૮ મેળે આધ્યાં, ,,
 સોરાહજ્યાં^૯ ડેગળજ્યાં^{૧૦} મેળે આધ્યાં, ,,
 કાં રે સોરી સાંતી સાંતી^{૧૧} રેવે, ,,
 કાં રે ખેનાં કદની પાલે જહું, ,,
 કાં રે ખેનાં ખેડાપાની પાલે. ,,

૧ વાગડમાં એક ગામ. ૨ હોલા પક્ષી જેવા કદે નાના ૩ મલવાસી, ટાડા, કુરાળગદ વગેરે તરફના વાંસવાડા ઈલાકાના. ૪ પાતળીઆ, પાતળી કેડ-વાળા. ૫ છેલી, છેલછબીલા, પાઘડીમાં છાગું રાખી ફરનારા (છાગું = પાઘડીનો અંદરનો છેડો જેને શોભાયમાન કરી પાઘડીમાં વચ્ચે ઉંચો—ઉંચો રાખે છે તે) ૬ સૂત્ર પરગણાના. ૭ છત્રીના, સંજેલી તથા બારીઆ પરગણાના. ૮ શુંગારીઆ, શણુગારીઆ, કડે મણુકા ને ધુધરીની શેરો બાંધીને શરીર શણુગારીને ફરનારા. ૯ ચોરાશી પરગણાના, દાહોદઝાસોદના. ૧૦ ડેગ-ળીઆ, ખાંધે ડાંગ રાખીને ફરનારા. ૧૧ છાની છાની.

(૪૪)

વલોણાનું ગીત.

મારા વાડામાં રતન એરડોરે, ગુજરી.
 એરડો વાડી રવાયો^૧ કર્યો હેરે, ,,
 મારા વાડામાં ફેડી^૨ હેરે, ,,
 ફેડી વાડી કુલેડાં કર્યા હેરે, ,,
 ઝીઝી^૩ વાડી ધુમેડો^૪ કાડયો હેરે, ,,
 હેતરી^૫ વાડી માંકેડી^૬ કાડી હેરે, ,,
 ભૂરી ઝોટીનાં^૭ દુદાં^૮ કાડ્યાં હેરે, ,,
 દુદાં કાડીને દધ્યા^૯ મેળ્યાં^{૧૦} હેરે, ,,
 કડાણું^{૧૧} હો ગોળો મંગાધ્યો હેરે, ,,
 ભૂરી ઝોટીનાં દધ્યાં પૂર્યાં^{૧૨} હેરે, ,,
 ઉઠો દેવરિયા દધ્યાં પૂરોને^{૧૩}, ,,
 હાહુ વડુ વલોણાં ધૂમેહેરે. ,,
 ધૂમતે ધૂમતે તો આથડ્યારે, ,,
 ગોળો ફૂટ્યોને^{૧૪} દધ્યાં વૈ^{૧૫} સાથ્યારે, ,,

૧ રવૈયો. ૨ એ ભતનાં ઝાડના લાકડાનાં રવૈયાનાં ફુલડાં બને છે.
 ૩ ઝેઝીનું ઝાડ. ૪ રવૈયાની માકડી ઉપર ધૂમતો (ગોળ ફરતો) લાક-
 ડાનો કંકડો, જે રવૈયાનો વાંસ ગોળીમાં નીચે ઉતરી ન પડે તેને માટે
 વાંસની સાથે ખીલીથી જડી દેવામાં આવે છે તે. એને લાડવો પણ કહે
 છે. ૫ સેંતરી નામનું ઝાડ. ૬ રવૈયાની માકડી. ૭ ભેંસ. ૮ દૂધ.
 ૯ દહીં. ૧૦ મેળવ્યાં. ૧૧ ગોળીમાં ભર્યાં. ૧૨ વહી.

પારકી હદમાં માછલાં મારવા ગયા ને ત્યાં તે
કારણથી લડાઈ થઈ તે વિષે.

થાંના રાવોત હોના વાંણાં વાયાંરે, વણુબર લે.
થાંના રાવોત રૂપા દાડો ઉબ્યોરે, ,,
થાંનું રાવોત દાતણ પાંણી કરેરે, ,,
થાંનું રાવોત ટાડુંહીળું જોવેરે, ,,
થાંનું રાવોત ગાવડલી ^૧ઝેડાવેરે, ,,
ગાંનુ રાવોત ઝેડી ઝેડી કરેરે, ,,
થાંના રાવોત ગાવડી કેમની વાળહુરે, ,,
થાંના રાવોત આંખળિયાં માળાંમાંરે, ,,
થાંના રાવોત ઝિંઝડો ^૨ મોરાયોરે, ,,
થાંના રાવોત દન બફેરી ^૩ આયવોરે, ,,
થાંના રાવોત ગાવડી તરહી થઈરે, ,,
થાંનું રાવોત કુધ્યા ^૪કુધ્યો કરેરે, ,,
આવીને આવી મધ માતાની ધેડીરે, ,,
વેંછ ^૫ દરો ^૬મરેણુંને આયવોરે, ,,
બિલિઆંરે વડગાંમે સાલ ઝેરીરે ^૭, ,,

૧ ‘ ઝેડી, ’ ‘ ઝેડી ’ કરતો હાંકે છે. ૨ ઝીઝવો ૩ બપોર પર. ૪ ‘ પોહ, ’ ‘ પોહ ’ (દોરને પાણી પાવા લઈ જતી વખતે ગોવાળીઆ કરે છે તેમ) ૫ મહી નદીના એક ધરાનું નામ છે. ૬ મરવા પડ્યા છે, પાણી ખૂટ્યાં છે, તેથી તેમાં માછલાં મારી શકાય તેમ છે. ૭ વડગામામાં ખીલીની છાલ લેવા જવા વિચાર કર્યો (વડગામા હુંગરપુર તાબાનું ગામ છે.)

સાલો સોડ સાલ લેવા જમ્મરે,	વલ્લુજર લે.
૧૬ ગોડીને બિલી ^૨ કાપી લેહુરે,	,,
૩ મસકે તે ૪ મોતીઆં બધાવોરે,	,,
મસકે તે મોતીઆં લેવડાવોરે,	,,
આધવાં ને આધવાં વેંજી દરા ઘેડરે ^૫ ,	,,
મસકે તે મોતીઆં કુટાવોરે,	,,
અરદાં રે કુટે ને અરદાં ૬ ઝારેરે,	,,
ફેરી ફેરી માસલી ૭ મડાણીરે	,,
કેળા રોતની ૮ કુલડી પાણીહારીરે,	,,
પાંણીરે ભરીને પાસી ફરીરે,	,,
ધેરેરે આવીને સાડી ^{૧૦} ફરીરે,	,,
વેંજી દરો મારી ખેળ ક્યોરે,	,,
ઝેંણી ઝેંણી વેરણવાર ^{૧૧} પાડેરે,	,,
૧૨ સોરેરે દેવાયો જંગી ઢોલરે,	,,
પાડે પાડે ^{૧૩} માટેળાં ^{૧૪} ધુમાયાંરે ^{૧૫}	,,
પાધડીઆંધ્યો ^{૧૬} તે ભાધ્યોડ ^{૧૭} બેળોરે,	,,
ધાડાંની પીપળેં ધાડું બેળુરે,	,,
૧૮ ધુધરીતે બાકેળા ^{૧૯} ઝોરાવોરે.	,,
હાકરવાટે ^{૨૦} કોહંબો ગળાવોરે,	,,

૧-૨ ઇગોડી તથા બીલીનાં છોડાથી માછલાને કેફ ચઢે છે. ૩ મસ, ઘણાં. ૪ મોતીઆ, મોટી ગાસડીઓ ૫ ધરાની ધસ ઉપર. ૬ જળમાં નાખીને પાણીમાં ટંગાવે. ૭ મરાણી, મરાઈ. ૮ વિશેષનામ છે. ૯ પાણી-આરી. ૧૦ ચાડી. ૧૧ કીકીઆરી, ૧૨ ચોરે. ૧૩ ફળીએ ફળીએ. ૧૪ મદલ, ઢોલ. ૧૫ ફેરવાયાં, વગડાયા. ૧૬ પાધડી બાંધનારા-મરદ. ૧૭ ભાધ્યો. ૧૮ બાજરી બાકીને તેમાં થી ગોળ મેળવી સીરા જેવું બનાવે છે તે. ૧૯ વાલ, ચણા, મકાઈ વગેરેને પાણીમાં બાકી તેમાં મીઠું મરચું નાખી જે બનાવે છે તે. ૨૦ સાકર વાટવાના ખસમાં.

ખોખે ખોખે બાકળા અલાવોરે,	વણુળરૂ લે.
૧વેડે વેડે કોહંખો અલાવોરે,	„
ઉગતા દાડાનું ધાડુ રસોડુંરે,	„
હરીઆંનો બરહું ઝેણા મેધરે,	„
અંદુશ્યાંનો ઉડે ધમ્મારોગોરે,	„
તરવારાંની વીજળી ઝબુકેરે,	„
કટારીઆંની હડે કટાકટીરે,	„
ઢાલડીઆંની ઢહોળાંને ફરેરે,	„
માથારે પડે ને ળધોડાં લડેરે,	„
લોયાંવાળી નવી નળીઓ સાલીરે.	„

.

(૪૬)

પરગામમાં મકાઈના ડોડા લેવા જવાથી થયેલી લડાઈ વિષે.

હુરીનાં^૧ કોરેંણાં^૨ વળેં^૩ દુધીઆ સડાવા;^૪
 ણીયાં કોરેંણાં માંય મેધડલો ધડુકે;^૫
 વરસ્યાને કાંય વરસ્યા, વળેં વરસ્યા જોણા મેધ;
 હરાડવાળું^૬ લાલુ, બળદાંને ખોડ નાંખે;
 શીંડી^૭ વાંહેં ઓળાં, ખૂણામાં ને ઝુંહરાં.
 હરાડવાળું લાલુ ઠેકીને ઓર કાડે;
 હરાડવાળું લાલુ વળે મકી ઓરવા સાલુ,
 હરાડવાળું લાલુ મકીના સાંહીયાં^૮ કરે;
 હરાડવાળું લાલુ વળેં મકી અળવા^૯ સાલ્યું,
 હરાડવાળું લાલુ વળેં વાડ^૯ બધાવે;

૧ સૂરીનાં, ઉત્તર દિશાના. ૨ કોરણ, વાકોરણ, ચામાચું નોસતા પહેલા જે પાંચ સાત વટોળીઆ થાય છે તે (જે ને ઉત્તર દિશાના થાય છે તેા સારા ગણાય છે). ૩ દુધીઆ. ૪ ચડાવા, વાઘાં જે ઉપર ચઢતા જણાય છે તે. ૫ સૂંચ તાબાનું એક ગામ છે. ૬ છીંડી, ધરની પાછળ આવેલી સાકડી ગલી. ૭ ચાસીઆં—ચાસ (મકાઈને ઓર્યા પછી આવે દહાડે ખેતરને ફરીથી ખેડી કાઢે છે તેને ચાસીઆ કહે છે. એવું મનાય છે કે એમ કરવાથી મકાઈનાં મૂળ વધારે સારી રીતે બાજે છે) ૮ હળવા, હળથી ખેડી નાખવા. (મનાઈ મહીના એકની થાય છે એટલે તેને પાછી ખેડી નાખે છે તેને મકાઈ હળવી કહે છે. એમ કરવાથી ખેતર નિંદાઈ જાય છે અને તેથી મકાઈના છોડને જોર મળે છે.) ૯ ઉગેલી મકાઈને ઠોર ખેતરમાં ખેસી ખાઈ ન જાય તે સારૂ વાડ બંધાવે છે.

૧ અરહાંડીનો ખુંટો યુવેસાની વાડ;
 તારે હરાડવાળું લાલુ મજીમાં માળો ધાલે;
 તારે હરાડવાળું લાલુ વળે માળે હુવા સાધ્યું;
 હરલાવાળું રાવજી વળે રધને કેવું બોલે;
 સાલો સોર જમએ, હરાડના ડોડા લેવા;
 હરલાવાળું રાવજી, વળે તાંડુને નીહર્યું;
 હરલાવાળું રાવજી, વળે વાડને ટેકે બેઠું;
 વાડ કાપી પેઠું, વળે સરીએ^૨ ડોડા કાપે;
 હરાડવાળું લાલુ માળેહું ઠેકી પડીઉ;
 હરાડવાળું લાલુ હરલાનું બાંદ^૩ હાયું;
 હરલાવાળું કલજી વળે હૂંતે દોડયુ જાય;
 બોવનહીંગજી^૪ રાજી વળે રધને કેવું બોલે;
 કેમ રે કલજી આધયો વળે હૂંતે પડિયાં કાંમે;
 હરાડવાળું લાલુ હરલાનું બાંદ હાયું;
 તારે બોવનહીંગજી રાજી વળે ફોજ્યોને હુડાડે;^૫
 તારે અરદાં લેજ્યો ઘોડાં વળે અરદાં પોગપાળાં,^૬
 તાંહી ફોજ્યો સડી વળે હંગાવાડે^૭ આવી,
 હંગાવાડે ઠાકાર ફોજ્યોના આગુ થાગુ;
 તાંહી ફોજ્યો સડી વળે હુંટાવાડે^૮ આવી;
 હુંટાવાડે તાવજ્યાડ^૯ ફોજ્યોના આગુ થાગુ;

૧ અરસાણી. ૨ છરીએ. ૩ બાંદીવાન, ચોર. ૪ સૂંચના રાજી
 ભવાનસિંહજી. ૫ તૈયાર કરે. ૬ પગે ચાલનારા (સિપાઈઓ) ૭ સાંગાવાડા,
 સૂંચની નજીકમાં એક ઠંકરાલી ગામ છે. ૮ સાંગાવાડા પાસે એક ગામ છે.
 ૯ એ ભતના બીલ.

તાંહી ફેજ્યો સડી વળેં ઉખરેલીમાં^૧ આવી;
 ઉખરેલીના ઠાકોર ફેજ્યોના આગુ થાળુ;
 તાંહી ફેજ્યો સડી વળેં હરમીમાં^૨ આવી;
 હરમીવાળી નાળમાં વળેં બૂરૂં પાકું રેંકે,
 હરાડવાળું લાલુ ખુટડાને ટેકે બેઠું,
 હરાડવાળું લાલુ ઠેકાને બંધક ભરે,
 હરાડવાળું લાલુ ઠેકાને બંધક સોડે,
 દીલાળીહે ઘોડી દીલાંની ગોળી વાગી,
 હાગડે^૩ બાંધ્યાં ઘોડસાં વળેં તકડાં^૪ તાપ્પા બેઠાં,
 હરાડવાળું લાલુ વળેં અરદી ફેજ બાગી.

૧ એ પણ એક સૂંથ તાબાનું ઠકરાની ગામ છે. ૨ સરમી-સૂંથ નાબાનું એક ઠકરાની ગામ ૩ સાગડે. ૪ તરકડા, તુરકડા, સિપાઈઓ.

(૪૭)

ડામોર ભીલના છોકરાઓએ પાસેના ગામના કળા-
ગાઓની છોકરીઓ પર બળાત્કાર કર્યો હશે
તે બદલ તેમને મારી નાખવામાં આવ્યા
હતા તે વિષે.

કાગદર^૧ વીલેકર^૨ વાળે^૩ કોટી પાલે રે, મા રાખ.

ભોરાઇ^૪ ભોરાઇ વાળે કોટી પાલે રે, „

ભોરાઇમાં ડાંમોરાંવાળું^૫ ઝાઝું^૬ રે. „

ડાંમોરાંનાં સોરાં વાળું ઝાઝું^૭ રે, „

હુંગરપુરને હુંગરે ઢાહી^૮ સારે રે, „

કળાગાંને^૯ સોરજ્યે^{૧૦} વાળું ઝાઝું રે, „

હુંગરપરને હુંગરે સાર વાડે^{૧૧} રે, „

ડાંમોરાંનાં સોરાં સાળે^{૧૨} લાગાં રે. „

ડાંમોરાંનાં સોરાં કાંકરી^{૧૩} રોળે^{૧૪} રે, „

કળાગાંની સોરજ્યે^{૧૫} રમને બોલે રે, „

નખે^{૧૬} કરો ડાંમોરાંનું સોડું^{૧૭} રે, „

૧-૨-૩-૪ એ બધાં હુંગરપુર તાબાનાં ભીલોડી ગામ છે. ૫ ડામોર, એ નામની ભીલની એક જાત છે. ૬ ઝાઝી વસ્તી. ૭ એ ડામોરોને છોકરા ધણા હતા. ૮ ગાય. ૯ કાગદરના કળાગાઓને. ૧૦ છોકરીઓ. ૧૧ ચાળે લાગ્યા, ચાળા-મરકરી કરવા લાગ્યા. ૧૨ કાંકરી. ૧૩ નાખે. ૧૪ છોકરાઓ.

આપડે રે કુકડા ^૧ ઉડણુ આંમાં રે,	મા રાજા-
કળાગાંની સોરજ્યે ^૨ બેંહી ^૩ લીધી રે,	„
કળાગાંની સોરજ્યે ^૨ વાર ^૩ પાડે રે,	„
કળાગાંનાં સોરાં દોડતાં આવે રે,	„
ડાંભોરાંનાં સોરાં ભારી લીધાં રે,	„

૧ કુકડા ઉડીને જાય તેટલે અંતરે આવેલાં, નજીક. ૨ ધસડીને.
૩ ખૂમ

જુનો વેરો ઉધરાવવા જતાં ગળીઆકોટના
થાણુદારનાં થયલાં ખૂન વિષે.

વાહવાળામાં રાજ નાંનેમ પડી, કાળા ગામેતી.
ડુંગરપરનું ધાંમતું^૧ કાહીદ^૨ આવે, ,,
ડુંગરપોરનું ગળજ્યાકોટમાં^૩ થાંણું, ,,
થાંણામાં તે કુંણુ ગામેતી વાજે, ,,
થાંણામાં તો નાથજી ઠાકોર વાજે, ,,
નાથજીભાઇને ખોળે કાગદ નાંસ્થું, ,,
કાં નાથજીભાઇ વાંસી^૪ હે ને જોવેં, ,,
ઝોડાં ક્ષેત્રડવાડાં વાજી રજ્યાં, ,,
કાગદરને વીક્ષેકાં વાજી રજ્યાં, ,,
ભોરાઇ ઇટાબડી વાજી રજ્યું, ,,
ઇળીરે પાલાંમાં જુનો^૫ વેરો, ,,
નાથજી ઠાકોર ઘોડીસો હજીગારે, ,,
નાથજી ઠાકોર સડી અશવાર થીયો, ,,
નાથજી ઠાકોર દોડતું ધાંમતું આવે, ,,
આઇયું આઇયું થાંના રોતને સોરે,^૬ ,,
કાં થાંનાભાઇ ઘેરે હે કે નથી, ,,
કાં નાથજીભાઇ ઘેરે હું^૭રે ઘેરે, ,,

૧ ધાવતો, દોડતો. ૨ કાસદ ૩ ગરીઆકોટ એ ડુંગરપુર તાળાનું
છે ને અહીં વહોરા લોકોનું મોટું જત્રાનું ધામ છે. ૪ વાંચે છે. ૫ આપ-
વાનો બાકી. ૬ થાના રોતને ચોરે.

થાંનો રાવોત રાંમરાંમીને કરે, કાળા ગામેતી.
 નાથજી ઠાકોર ખાંડે^૧ રાંમરાંમ ઝેલે, ,,
 નાથજી ઠાકોર રધંને કેવું બોલે, ,,
 કાં થાંનાભાઇ લાવો જીનો વેરો, ,,
 થાંનો રાવોત રધંને કેવું બોલે, ,,
 કાં નાથજીભાઇ કેવી રીતનો વેરો, ,,
 બમણો^૨ રે વેરો ને તમણું^૩ ફૂંતું,^૪ ,,
 થાંનો રાવોત રધંને કેવું બોલે, ,,
 કામદરજ્યા આલહીં તો અમે આલહું, ,,
 ભોરાજ્યા આલહીં તો અમે આલહું, ,,
 કાં નાથજીભાઇ બંદૂક જોવા આસો, ,,
 હમી^૫ રે કરતામાં બંદૂક સૂટી,^૬ ,,
 નાથજી ઠાકોર મારીયેને લીધું.^૭ ,,

૧ તરવારે. ૨-૩ વેળાસર આપેલો નહિ માટે બમણો વેરો ને તમણું ફૂંતું ૪ કળતર, અનાજનો હિસ્સો. ૫ સામી. ૬ ફૂટી. ૭ નાથજી ઠાકોરને મારી નાખ્યા.

ઝાડાં લીમડવાડાના લુટારે લીલને પીઠના ઠાકેરે
પકડી તેને મારી નાંખ્યો તે વિષે.

૧ભાગુ^૧રે થુંતું ૨હરજ્યું હે, ગાંમેતી રાડ માંડીરે.^૨
ઝાડાંરે લેખડવાડાં હે, ,,
ઝાડાંમાં કુંણુ વાજે હે, ,,
થાનો^૪ જીવણુ વાજે હે, ,,
પીઠાં^૫ ને ધંખોળાં^૬ હે, ,,
દલ^૭ સુવણુની મેડી હે, ,,
મેડજ્યો આતર ઝેર્યું હે, ,,
તાંહીને નીહર્યા હે, ,,
નીહરાંણી^૮ મંગાવે હે, ,,
સોર તો સડી ગીયા હે, ,,
દનડો ઉગી ગીયો હે, ,,
દાડે તે વાહો રેજ્યાં હે^{૧૦}, ,,
વળતી રાતર પડી હે, ,,
પટારાં ઉતાર્યા હે, ,,

૧ ભાગુ^૧ વૃદ્ધ. ૨ સળીઈ, તીર ૩ પટેલે પોતાના રાજ્યમાં ચોરી કરી લડાઈ માંડી. ૪ થાનો ને જીવણુ એ બે ભાઈઓ લીમડવાડાના હતા. ૫-૬ એ બે કુંગરપુર તાબાનાં ગામ છે. ૭ દલજી ચાહાણની. ૮ મેડીમાં આતર પાડવાની તજવીજ કરી. ૯ નીસરણી. ૧૦ દહાડો ઉઘી જવાથી તે દિવસે તો મેડી ઉપરજ વાસો રહ્યા.

તાંહુને નીહૈયો હે,	ગાંમેતી રાડ માંડીરે.
૧માળ ને ખુટવાડાં ^૨ હે,	„
ઈયાં દાબો માર્યો હે,	„
પીઠરે વાળું રાજ હે,	„
વાંહે જાંણું પડી હે ^૩ ,	„
દોડતે ઘોડે આવે હે,	„
સોર તો ઘેરી લીધા હે,	„
સોર તો મારી લીધા હે,	„
માથાં કાપી લીધાં હે,	„
કુગરપોર મોકલાવે હે,	„
લેખડે માથાં ટાંગે હે,	„
ખંદૂકે ^૪ ભરાવે હે,	„
૪ટાશીરા ઉડાડે હે	„

૧-૨ એ પીઠ તાળાનાં ગામ છે. ૩ પાછળથી ચોરી થયાની જાણ પીઠના ઠાકોરને થઈ. ૪ નિશાન.

વાણીઆની પોઠના વળાવા સવજનું ખીજ
લીલોએ ખૂન કર્યું તેનું વેર તેના ભાઈ
હરજીએ વાળ્યું તે વિષે.

હવળ સવળ બાધરે રાજ,	સવળ પરમારે રોળુ ^૧ માડિયુંરે.
બે બાળ્યાની જોડી રાજ,	”
વાંછીલાના પોહી રાજ,	”
વળાવી રવંદાવે રાજ,	”
દહે રૂપીયા રોકકા રાજ,	”
પરભાતીનો પોરો ^૨ રાજ,	”
કેડે કમ્મર ભીડે રાજ,	”
લુવારી બંદુસ્થો રાજ,	”
રંગણિયો હે તરખો રાજ,	”
હાયો કે હાયાયો રાજ,	”
આકો પોહી આકો રાજ,	”
કાચેરે મારેગે રાજ,	”
પીઠાંને મારેગે રાજ,	”
મોરે હે વળવી રાજ,	”
ભોરાઈ કોટી પાલે રાજ,	”
માંડવ જ્યાં ભીલેડાં રાજ,	”
હેરા માથે હેડું ^૩ રાજ,	”

૧ તોફાન. ૨ અંધાવે, રખાવે. ૩ પ્રભાતનો પહોર. ૪ હેરા પર હેરું, તપાસ પર તપાસ.

નેડો^૧ આધયો માલે^૨ રાજ, સવજી પરમારે રાજી માંડિયુંરે.

આંતરીવાળી નાળે રાજ, ”

ઉઠયા બીલોડ ઉઠયા રાજ, ”

પણસે^૩ હરિયું લીધું રાજ, ”

દાંતાંમાં ચતરગારે^૪ રાજ, ”

પાટમાં ગોળી વાગી રાજ, ”

સવજી મરાધ ગિયું રાજ, ”

ગાંમમાં બૂમાબૂમે રાજ, ”

હવજી દોડયું જાયરે રાજ, ”

ડુંગરપોર જઈ લાજયું રાજ, ”

પોળે^૫ જામને ઉભો રાજ, ”

પોળે^૬ તો ઉગાડું રાજ, ”

રાયરાંજેણે^૭ ગીયો રાજ, ”

લળી મજરો કરે રાજ, ”

પડતો મજરો ઝેલે^૮ રાજ, ”

કિંમરે આધયો હવજી રાજ, ”

હવજી રધને જોલે રાજ, ”

ડુંગરપોર અંદાડું^૯ રાજ, ”

સવજી ભારી લીધો રાજ, ”

કીણે માર્યો સવજી રાજ, ”

માંડવજ્યાં બીલોડાં રાજ, ”

વાંણીલાની વોળાવી રાજ, ”

વોળાવી જતાં માર્યો રાજ, ”

૧ નેડો, પાસે. ૨ માલ. ૩ દાંત વચ્ચે તરવાર રાખી. ૪ રાજ આંગણે, દરબારમાં. ૫ અંધાડું, અંધેર.

વરેઠ ગામની ઝૈરી હણકુ ગામવાળા લઈ ગયલા
તે સંબંધી થયલી લડાઈ વિષે.

રાંડેલી બજ્યરનો^૧ રાટો^૨ લાજ્યોરે, દોલેશીંગ વાંકુરે રચીયા.
 ઘવરેઠવાળો ગુમાંન રઈને બોલે રે,
 આપડેને ઢલુકુને^૩ વાંકુરે,^૪
 આપડી બજ્યરને કુંભુ રાખેરે,
 કેદરવાળા^૫ ભુલાને બોલાવોરે,
 હરણ ઢોલીને આરૂ^૬ તેડોરે,
 અરોરે તેડીને પડ કાડોરે,^૭
 હેરો હેરો ઢલુકુની ધનેરે,^૮
 ગણિયાળે^૯ સડીને એરૂ^{૧૦} ધાલેરે,
 તળાવે પીયેને પાળે બીહરે,^{૧૧}
 રોટો કરતે રોટાવાળી એરીરે,^{૧૨}
 દરો^{૧૩} ખાતે ગદેડાંને એર્થારે,
 એરીરે કરીને પાસો ફ્યોરે,
 કારે ઢોલા હાસી હે કે જૂઠીરે,
 આવસી મારા હાસી હે હાસીરે,
 પાટે પાટે માદળિયાં છુમાવોરે,

૧ ખેયર. ૨ કજીઓ. ૩ વાંસવાડા તાળાનું એક ગામ. ૪ અણબનાવ.
૫ વાંસવાડા તાળાનું એક ગામ. ૬ પાસે. ૭ અહીં બોલાવીને તેને લાજ
લાવવાને માટે મોકલેા. ૮ ધન, દોર. ૯ ગણીઆઈ એ એક જાતનું જંબલી
ઘાડ છે. ૧૦ વપાસ કરે છે, ધારીને લેય છે. ૧૧ ખેસે. ૧૨ ભેઈ. ૧૩ ખાસ.

સોરેરે દેવાડો જંગી ઢાલેરે, દોલેશીંગ વાંકુંરે રશીયા.
 કાંમદી બાંધ્યો તે બાજ્યોડ બેજારે, ,,
 ધુધરી તે બાકળા ઝોરાવોરે, ,,
 હાકરવટે^૧ કોહંબા ગળાવોરે, ,,
 ગુમાનબાધ તો સોરે જમ વરાજયુંરે,^૨ ,,
 કારે સોરો વાગડમાને જલુરે, ,,
 વેડેવેડે કોહંબા અલાડોરે, ,,
 ખોખેખોખે બાકળા અલાડોરે, ,,
 ઝેમરે કરીને ધાડું ઉઠયુંરે, ,,
 ઉગતા દાડાનું ધાડું સોડુરે, ,,
 ઢલુકુની ધન તો મોરે કરીરે, ,,
 ફેરી ફેરી વેરણુવાર પાડેરે, ,,
 વરેહવાળો ગુમાન રહીને બોલેરે, ,,
 અમારી બજ્યર તો તમને જુગેરે,^૩ ,,
 હરિયાંવાળો વરહો ઝેણો મેધરે, ,,
 તરવારાંની વીજળી ઝલુકેરે, ,,
 માથાંરે પડે ને ઘોડાં લડેરે, ,,
 લોયાંવાળી નવી નદિયો પડેરે, ,,
 ઢલુકુની ધન તો લેધને ગિયારે, ,,

૧ દરો, માસ. ૨ સાકર વાટવાના ખલમાં ૩ વિરાજ્યા, ખેડા
 ૪ જોધબો.

(૫૨)

મહુડા બાબત થયલી લડાઈ વિષે.

હરહું ^૧ ને રહે'મળજ્યું,	ધીરાબાધરે.
હે'મળજ્યે કુંણુ વાજે,	,,
પુનો રાવજી વાજે,	,,
પુનો રમને બોલે,	,,
હાંબળો રાવજી વાતે,	,,
રઝેરવાળા મઢિડા,	,,
મઢિડા જોવા જવું,	,,
બાપીકા હો મઢિડા,	,,
મઢિડા જોવા જજ્યે,	,,
નાંહુને નીંહિયું,	,,
માઠા હકન બોલે,	,,
પુનો રમને બોલે,	,,
જીવુને ફેર જવું,	,,
ક્રિયા ક્રિયા મઢિડા,	,,
૪કડગોટ ૫કાકરિયો,	,,
રખવાળી બોલાવો,	,,
રખવાળ દોડતાં આવે,	,,
પુનો રમને બોલે,	,,

૧-૨. સરલા અને સીમળાઈ એ બે સૂ'ય રાજ્યમાં પાસે પાસે આવેલાં (ખેડાપાની નજીકમાં) ગામ છે. ૩ એર ગામના. ૪-૫ એ મહુડાનાં નામ હોય એમ જણાય છે.

મારો ૧વેરજ્યુ મારો,	ધીરાભાધરે.
રખવાળી ઉરાધયા,	”
વેરજ્યુવાર પાડી,	”
કુંગાર બટકવાડું,	”
કુંગારમાં કુંજીવાળે,	”
નારજી ધીરજી વાળે,	”
દોડતાં ધાંમતાં આવે,	”
રાવજી મારી પાડ્યું,	”
પુનો મારી પાડ્યો,	”
જગજી મારી પાડ્યું,	”

૧ વેરીઓ (કુંગરવાળાના રખેવાળ). મહુડા અસલ સરલા સીમળીઆના સોકાની માલફીના હોવા છતાં કુંગરવાળા તેનો ભોગવટો કરતા હોય એમ જણાય છે.

જુદાં જુદાં પરગણાંના લીલ વિષે.

વાગડની ધરતીમાં બીલડો ધણોરે;
 ૧રાંડીબયો માંડીબયો બીલડો ધણોરે;
 ઢાલડિયોના ઉંસીલાલ ૨ ઢાલડિયો ઓરીરે;
 મારે ૩ શાળે બીલડે મસાકો લીધોરે;
 શાંભાશાંભી બીલડે મસાકો લીધોરે;
 માળવાની ધરતીમાં બીલડો ધણોરે;
 આપડીએ ધરતીમાં ઉંસીલા ધણોરે;
 તરવારોના ઉંસીલાલ તરવારો ઓરીરે;
 મારે શાળે બીલડે મસાકો લીધોરે;
 શાંભાશાંભી બીલડે મસાકો લીધોરે;
 વાગડીએ બીલડે મસાકો લીધોરે;
 બારીયાની ધરતીમાં બીલડો ધણોરે;
 બંદૂકોના ઉંસીલાલ બંદૂકો ઓરીરે;
 મારે શાળે બીલડે મસાકો લીધોરે;
 શાંભા શાંભી બીલડે મસાકો લીધોરે.

૧ બીલોમાં નાતરાં છટથી થાય છે અને રાંડેલી બેરીનાં છાકરા રીતસર પરછેલી બેરીનાં છાકરાં જેવાંજ મણાય છે. ૨ હોંસીલા. ૩ મારા સાળા બીલોએ મસા માલ લીધો.

વાગડની ચોથ લેવા ખેડાપેથી ધાડું ગયલું તે વિષે.

(આદમી ગાય છે અને દરેક ટુંક બેબે વાર બોલે છે).

ઓળખ્યારે ^૧ ૨આંબળખ્યાંવાળો ^૨ દનરે.	મારાબ હેલી.
હરજીભાઈને મંગલવાળી ^૩ જોડે,	„
ગંગજીભાઈ ^૪ વળે ^૫ રધ ^૬ ને ^૭ કેલું ^૮ બોલે,	„
વાગડમાં ^૯ બાપીકી હે ^{૧૦} સોથે,	„
મોતી ^{૧૧} દોલીને ^{૧૨} આરૂં ^{૧૩} તેડો,	„
આરૂં ^{૧૪} તેડીને ^{૧૫} હેરૂં ^{૧૬} કાડો,	„
પાડે ^{૧૭} પાડે માદળ ^{૧૮} ધુમાવો ^{૧૯} ,	„
૧૫સોરેને દેવાડો ^{૨૦} જંગી દોલે,	„
કાંમડીબાંધ્યો ^{૨૧} તે ^{૨૨} જાળયોડ ^{૨૩} તેડો,	„
એકરે ^{૨૪} જોડીના ^{૨૫} મોટિયાર હાલો,	„

૧ હોળી. ૨ આમળીઆ અગિઆરસ. ૩ દિન, દહારો ૪ હરજી અને ગંગજી એ બે જલુની જોડી હતી. ૫ વળી, પછી. ૬ રહીને. ૭ ડુંગરપુર વાંસવાડા તાબાનો મુલક. ૮ ચોથ. ૯ ખખર લાવનાર લઈ જનાર (બીલ લોકો ગામના દોલી પાસે આગલા વખતમાં આ કામ પણ કરાવતા હતા). ૧૦ આરૂં-પાસે (સં. આરાત-કે. હ. ધ્રુવ) ૧૧ લાળ. ૧૨ ફળીએ ફળીએ. ૧૩ સં. મર્દલ (કે હ. ધ્રુવ); દોલ. ૧૪ ફેરવો, વગડાવો. ૧૫ ચોરે, આમચોરે. ૧૬ (જ) કામડીબાંધ્યો (છે) તે, જે કામડી બાંધી જાણે છે તે. ૧૭ લાઇઓ. ૧૮ એક જોડીના મોટિયાર, સરખેસરખા જુવાનીઆ

ધુધરી ^૧ તે બાકળા ^૨ ઓસવો,	મારાબ હેલી.
વેડેવેડે ^૩ કાહંબો ^૪ અલાડો,	”
ધુંબી ^૫ ધુંબી બાકળા અલાડો	”
ગંગજી વાલા રધને કેવું બોલે,	”
જેડી જેડીના મોટિયાર આવો,	”
મરવું હોય તો આવજી ^૬ મારે વાંહે,	”
ઘડ દધને ધાડું ^૮ ને ખીસ્તું ^૯ ,	”
ડાખી ^{૧૦} કરોળે ^{૧૧} તો કાળી કાગ,	”
જમણી બોલે તો રૂપારેલ ^{૧૨} ,	”
હરજી રાવોત રધને કેવું બોલે,	”
કુંવારી બોરાનાં ^{૧૩} બેંટાં ^{૧૪} વાડો,	”
વાટાં માથે હકનિયાં દબાવો ^{૧૫} ,	”

૧ જીઓ ગીત ૪૫ સુ. લીટી ૩૨ મી. (સુરત જીજ્ઞાના દુબળા વગેરે અનાય લોકો પણ ધુધરી શબ્દ આવાજ અર્થમાં વાપરે છે. જીવારને બાકીને તેમાં ધીંગાળ ભેળી પુત્રપ્રસવ, સૈયડકાકાની પૂલ વગેરે પ્રસંગે જે વહેંચવામાં આવે છે તેને ધુધરી કહે છે) ૨ વાલ, ચણા કે મકાઈને પાણીમાં બાકીને તેમાં મીઠું મરચું નાખી જે બનાવે છે તે. ૩ વેડે-દડદડ ધાર પડે તેમ cf Vulgar વેડલું, ord. રેડલું (કે. જી. ધ્રુવ) ૪ કમુબો. ૫ ઘોબે ઘોબે, બોબે બોબે. ૬ મારે વાસે-મારી પાછળ આવેલો. ૭ એકદમ. ૮ ધાડપાડુઓ. ૯ ખસ્યા, ધસ્યા. ૧૦ ડાખી બાજુએ. ૧૧ અપશુકનીઈ બોલે છે. ૧૨ રૂપા જેવું, રૂપાળું. (બીજા લોકો ધાડ પાડવા બધ છે ત્યારે શુકન જોય છે તે વખતે ડાખી બાજુએ કાળી કાગડી કરોળી સંભળાય છે તો અપશુકન થયલા સમજે છે, પણ જો તે જમણી બાજુએ બોલતી સંભળાય છે તો સારા શુકન થયા એમ માને છે). ૧૩ બોરડીનાં. ૧૪ ઝરડાં. ૧૫ વાટમાં થતા અપશુકન એ બેંટાંને જમીન પર આડાં મૂકી પતથર વતી દબાવી દૂર કરો.

ટામટિયામાં^૧ ઢાલકુંડાનો^૨ મડકો^૩,
 બારેરે^૪ ઢાલને તેરે^૫ કુંડાં,
 સાંસો સોરે ડાંડિયા રમતા જજ્યે^૬,
 ટામટિયા^૭ ડાંડિયા કપાવો,
 તરવારે કરીને ડાંડિયા કાપો,
 ગંગજી વાલોત ફરી ફરી રમે,
 હરજીભાઈ વળે સૂટી સાળે રમે,
 આધયો આધયો ધાંટીઆંતો^૮ ફેરો,
 ધાંટાવાળું ટેટું હીરે^૯ પડીઈ,
 કાં પટલીઆ કાંના હે રે બીલડા,
 બાવસી^{૧૧} મારા ગામના હે મોટિયારા,
 હરજીભાઈ વળે રંધને કેવું બોલે,
 રમે^{૧૨} કરે ટેટા માર્યું જયરે,
 ગંગજીભાઈ વળે પણસે હરીકું^{૧૩} રમે,
 એમ કરતાંમાં ટેટા બંદુક ઝોખી^{૧૪},
 હરજીભાઈને પાટમાં^{૧૫} ગોળી વાગી,
 ગંગજીભાઈએ ટેટા મારી લીધો,
 હરજીભાઈનો પાટ ભાગી ગીયો,
 સાંસો સોરો ઝોળીઆ^{૧૬} બંધાવો.

મારાજી હેલી.

„

„

„

„

„

„

„

„

„

„

„

„

„

„

„

„

„

„

„

૧ એ નામનું હુંગરપુર તાબાનું એક ગામ છે ત્યાં. ૨ કુંડું = એક નતનું વાજું (કે. હ. ધ્રુવ) ૩ કાનકોડ અવાજ. ૪ બાર. ૫ તેર ૬ ચાલો છોકરાઓ, દાડીઆ રમતા જઈએ ૭ ટામટિયાના, પારિભ્રમિકના ૮ ફટી ચાલે. ૯ એ નામનું વાગડમાં ગામ છે ૧૦ પાછળ. ૧૧ બાપુશ્રી, બાપજી. ૧૨ રમે તું કાંઈ કરે, નહિ તો તું માર્યો જઈશ ૧૩ પણજ પર સળીઓ (તીર) મૂકીને રમે છે. ૧૪ ઉચકી. ૧૫ પાદમાં, પગમાં. ૧૬ ઝોખી, ઝોખી (હરજીભાઈને લઈ જવાને).

(૫૫)

છપ્પનીઆ દુકાળ વખતે સૂંથમાં વાગડની ધાડ
આવી હતી તે વિષે.

(મરદો ગાય છે)

સપ્પન^૧ પડિયો કાળરે, ધનાવાળું^૨ હાલુભાઇ.

નજ્યે^૩ નીર તૂટાં રે, ”

મમર^૪ સારો^૫ ખૂટો રે, ”

તાળુ રઈને બોલ્યો રે, ”

હાંબળ કાકા વાતેં રે, ”

મરવા દારો આધ્યો રે, ”

હાંબળો સોરાં^૬ વાતેં રે, ”

ઢંડુ^૭ પડિયો કાળ રે, ”

પરજ્યા ડોલવા લાગી રે, ”

મરવા રખેં બીચો રે, ”

વાગડનાં હે લોકો રે, ”

અમણેં ધાડેં સલવી^૮ રે, ”

હુંતીઆં બેળવા લાગાં રે,^૯ ”

જોરાવરહીંગણ રાજ રે, ”

નાનેર હે બાળરે, ”

રાજકોટમાં બણે રે, ”

૧ સંવત્ ૧૯૫૬ માં. ૨ ધનાનો છોકરો સાલુભાઈ. ૩ નહીએ.
૪ હુંગરમાં. ૫ ચારો. ૬ છોકરાં. ૭ જખરો (જે દુકાળમાં ચારાની
તંગીને લીધે ઢાંડાં-દોર ઘણાં મરી બચ છે તેને ઢંડુ કાળ કહે છે).
૮ ચલવી-ચલાવી. ૯ સૂંથ પરગણામાં હાંબલ થઇ ભૂટ પાડવા લાગ્યા.

૧કીરપારાંમ દીવાંની રે, ધનાવાળું હાલુભાઇ.

હાલો રઘ્ને બોલે રે, ”

બાટલીદાર^૨ કરો રે, ”

હાંબળ બાટલી^૩ વાતેં રે, ”

તને પસા રૂપિયા આલું રે, ”

ખિડાપુ^૪ ખિડાપુ રે, ”

સરહદ માંથે ગાંમાં રે, ”

ગાંમાં ભાગવા લાગાં રે, ”

હાંબળો બાબયું વાતેં રે, ”

બાટલીદાર આધ્યો રે, ”

વાંહવાળાનો^૫ તાબો રે, ”

તાંહી ધાડ આવે રે, ”

x x x x x

હાંબળો તકડે^૬ વાતેં રે, ”

રાજા હે નાંનમમેં રે, ”

ગાંમાં ભાજી નાંસ્થાં રે, ”

બાવસીનું નાંમ રાખવું રે, ”

તકડેં રઘ્ને બોલે રે, ”

અમે નીં આધ્યે રે, ”

૧ રા રા. કીરપારાંકર ભગવાનજી વ્યાસ, જેઓ તે વખતે સૂંથ સ્ટેટના એડમિનિસ્ટ્રેટર હતા. ૨ બાતમીદાર. ૩ બાતમીદાર. ૪ સૂંથ પર-ગણના છેક ઉત્તર સિમાડા પર આવેલું ગામ. ૫ વાંસવાડાનો. ૬ (પ્રતા-પમદ થાણાના) સિપાઈઓ. (ધાડ આવતી સાંભળીને ખેડાપુના સાલુ પટેલ અને બીજા આગેવાન લોકો ત્યાંના (પ્રતાપમદના) થાણાના ફોજ-દાર વગેરેને કહેવા ગયા).

હાંભળો બાળ્યું વાતેં રે, ધનાવાળું હાલુભાઈ.

મરવા રખેં ખીચો રે, ,

રમવાના ઉંશીલા^૧ રે, ,

મરવાના ઉંશીલા રે, ,

હેંમળળ્યું^૨ હેંમળળ્યું રે, ,

મોંધલો પારગી વાળે^૩ રે, ,

તેનું ઘેર લૂટ્યું રે, ,

ધારજીવાળો રાંમજી રે, ,

મોતીવાળો ધીરો રે, ,

મદદ ભલી કરવી રે, ,

મડ્ડીઆની^૪ ધાંટી રે, ,

તારે જઘને ખીંહા રે, ,

હાલો રઘને બોલ્યો રે, ,

અઉ કાંઠ જાહો રે,^૫ ,

ખંડુસ્થોને સૂટી રે, ,

પાંસ કેદી હાયા રે, ,

અરદાને હે સુરીયેં રે,^૬ ,

અરદાને હે સોરા રે,^૭ ,

વાગડ ડબ્બકો^૮ થિયો રે, ,

વાડ તો મારી નાંશી રે, ,

૧ હોંસીલા. ૨ ખેડાપાની નજીકમાં આવેલું સીમળીઈ ગામ. ૩ કહે-વાય છે, પ્રા. વજ્જર (કે. હ. મુવ). ૪ ખેડાપાની નજીકમાં આવેલી એક ધાટી. ૫ સાલુ ખાડપાડુઓને પાછા વળતા રોડીને કહે છે કે હવે તમે ક્યાં જશો ? ૬-૭ પાંચ કેદી પકડાયા તેમાં અર્ધાં છોકરીઓ હતી અને અર્ધાં છોકરાઓ હતા. ૮ ડંકો, ખબર.

થરથર વાગડ કંપે રે, ધનાવાળું હાલુભાધ.
 હુંતીઆં^૧ રાખી લીધાં રે, „
 કીરપારાંમળ બાડી^૨ રે, „
 ઝેલો^૩ બાવસી કેદી રે, „
 બેરાવરહીંગળ રાજ રે, „
 બણીને પ્રાસા આવહે રે, „
 અમે લળીને મળરે કરહું રે,^૪ „
 બલે રાજ હે તો હુંગરા રે, „
 હુંગરોનો હે સાંચલો રે, „
 આ પરસ્પાનાં^૫ હે રાજ રે, „
 અમોને તારી લેજો રે, „
 અમે નોકર વાળ^૬ રમ્યા રે. „

— ૩૩ —

૧ સૂંચના લોકો. ૨ સૂંચના દિવાન રહે છે તે બગીચાવાળો બંગલો.
 ૩ ઝીલો, લો. ૪ અમે નીચા નમીને સલામ ભરીશું. ૫ પ્રજા. ૬ કહેવાઈએ.

આહાં લેખકવાહાં રાજ,

કુંભજી ગાંધેતી વાળે રાજ,

લાલુ રઈને બોલે રાજ,

એક મનસુખો કરો રાજ,

મગરે સારો ખુટો રાજ,

नजये' नीरां तूटां राज,

ગાવડી મરવા લાગી રાજ,

કોઈપણ ખૂંટું ધાને રાજ,

માંનવી મરવા લાજ્યાં રાજ, ,

ਉਦੇਪਰ^੬ ਉਦੇਪਰ ਰਾਜ, ,

ઉદ્દેપરની રાંણી રાજ,

સાંણી તીરથ જાયરે રાજ,

સાલુડાની ટોળી રાજ,

વાગડમાં ઊતરી રાજ,

આંતરી^૧વાળી નાળે રાજ,

છયાં દાઓ^૮ માર્યો રાજ,

ભોધતાં^૬ આવી લાગ્યાં રાજ, ,,

૧ પડથો. ૨ કેસરીસિંગ ચોહાણ. ૩-૪ એ નામનાં હુંગરપુરતાળા-
નાં બીચોડી ગામ છે. ૫ કોઠીએ, કોઠારમાં. ૬ કથું કહેપુર તે સમન્નવું
નથી. ૭ હુંગરપુર પાસે છ ગાઉ લાંબી એ નામની નાળ છે. ૮ દબાઇને,
સુપાઇને બેઠા. ૯ પાલખી ઉચકનારાં બોઈ.

રાંણી આવી લાગી રાજ, કેહરહેંગ મુઆણે.
 કરીરે કલકી^૧ ને રાજ, "
 મરવા રખેં બીચો રાજ, "
 રાંણી લૂટી લીધી રાજ, "
 હુનાની હેં થાજેં રાજ, "
 રૂપાના પિંચાલા રાજ, "
 સોર તો ફરી ગીયા રાજ.^૨ "

(૫૭)

સૂંથ રાજ્યમાં મંગળીઆ લીલને લૂટફાટ કરવા
બદલ ફાંસી દેવામાં આવેલી તે વિષે.

ઝાંઝરવામાં^૧ ફૂંલ પાલવી^૨ વાળે, ભુરિયા ફરંગી સાલણી^૩ સલાવી હું,
ઝાંઝરવામાં મંગળજ્યો કટારો, ,
મંગળીઆને ફરંગી^૪ બોલાવે, ,
મંગળી^૫ તો દોડતું ધામતું આવે, ,
મંગળજ્યુ તો જોડે આથે પડ્યું, ,
ઝલાઇવાળા^૬ મેડા કીણે બાળ્યા, ,
ઝલાઇવાળા મેડા ^૭હાંડે બાળ્યા, ,
કલાળેણુના^૮ પોગ કીણે વાળ્યા, ,
કલાળેણુના પોગ હાંડે વાળ્યા, ,
કલાળેણુનાં કડલાં કીણે કાડ્યાં, ,
કલાળેણુનાં કડલાં હાંડે કાડ્યાં, ,
મંગળીઆને ફાંશીનો ઓકમે, ,
મંગળીઆનાં સોરાંબેરાં તેડો, ,
મંગળીઆના કાકા^૯આખા તેડો, ,
મંગળીઆને ફાંશીએ સડાવ્યો, ,

૧ એ સૂંથ તાબાનું ગામ છે. ૨ પાલનો પટેલ, ગામેતી. ૩ સાલણી સલાવી, તપાસ ચલાવી, હુકમી ચલાવી (કે. હ. મુવ). ૪ પોલિટિકલ એજન્ટ સાહેબ. ૫ ભુલું. ૬ ? ૭ આ સાહે એટલે મેં બાળ્યા એમ મંગળીઆ ઉદ્ધતાઇથી જવાબ દે છે. ૮ કલાલની સ્ત્રીના. ૯ બાપના મોટાભાઈ.

(૫૮)

છપ્પનીઆમાં ખેડાપાની ધાડ વાગડમાં ગયલી અને
ત્યાં ખેડાપાની ફુલડી મરાયલી તે વિષે.

ખેડાપું ખેડાપું, કાકા ^૧તર લાગી.

કુંચુ ગાંમેતી વાળે, ,

લાલજીવાળો રંગજી, ,

લાલજીવાળો કલજી, ,

સો ^૨બાળ્યાંની જોડી, ,

લાલજીની હે સોરી, ,

ફુલડી રઈને ખોલે, ,

હાતમો ભાઈ તો ઉંહું^૩, ,

પડજ્યો સપનો કાળે, ,

આપડે ^૪એર આવજ્યુ, ,

કણા ગાંમનું એર, ,

ડોકર^૫ માથે એર, ,

ટોળી તો ^૬હાંણી, ,

તાંહુંને નીહર્યું, ,

ડોકર માથે ગીયાં, ,

ઘેર તો લૂટી લીધુ, ,

વેરણવાર^૭ પડે, ,

ફુલડી મારી લીધી, ,

આંધહું^૮ ધાડુ ^૯બાળ્યું, ,

સાલો જતા રીજ્યે. ,

૧ તરસ. ૨ છ ભાઈઓની. ૩ હું છું. ૪ ભાળ, ખબર. ૫ એ વાસ-
વાડા તાબાનું ગામ છે. ૬ તૈયાર થઈ. ૭ આડળી ખૂમ. ૮ અહીંથી, ફુલડી
મરાઈ એટલે. ૯ ધાડપાડુઓ ભાગવા લાગ્યા.

દલા લીલ વિષે.

દલું ગંદવા કોડી પાલે રે, દલું નોકરી.

દલું રધને કેવું બોલે રે, ”

તમે હાંબજો પરણી^૧ વાતે રે, ”

પરણી નોકરીનો ઉસીલો રે, ”

એની બેરી વારાં વરજે^૨ રે, ”

આપડે નોકરી નથી જવું રે, ”

દલું હાથુ ને હથાથુ^૩ રે, ”

દલું તાંહી ને નીહર્યું રે, ”

દલું પીઠાં ને ધંબોળાં રે, ”

દલું પીઠાંમાં કુંચુ વાજે રે, ”

દલું રાજ જોરેહોગજી રે, ”

દલું કડકડ મેંલાં સડે રે, ”

દલું રાજ બાયડં નીહર્યું રે, ”

દલું લળીને મજરો કરે રે, ”

દલું રાજ રધને બોલે રે, ”

દલા હું ને પડજ્યાં કાંમે રે, ”

પેલું દલું રધને બોલે રે, ”

બાવસી મારે નોકરી રેલું રે, ”

દલું કોરા કાગદ માંગે રે, ”

૧ સ્ત્રી. ૨ વારે, નોકરીએ નહિ જવાતું કહે. ૩ હાંબ કરીને તૈયાર થયો.

દહું જોતે^૧ ખડીઆ માંગે રે, દહું નોકરી-
 દહું કોરી કલમ માંગે રે, ,,
 દહું નોકરી નાંમે માંડો^૨ રે, ,,
 દહું મધનાના પાંસ રૂપિયા રે, ,,
 દહું તાંડુને નીહર્યું રે, ,,
 દહું કલાળી ઘેર ગીયું રે, ,,
 કલાળ દાર હે કે નથી રે, ,,
 દહું અરદાવાળો^૩ હીહો^૪ રે, ,,
 દહું આડાઅવળી જોવે રે, ,,
 દહું મેડજીયા^૫ ખાતર ઝેર્યું રે, ,,
 દહું તાંડુને નીહર્યું રે, ,,
 દહું કોસરી^૬ ને અંબાડાં^૭ રે, ,,
 દહું રધને કેલું જોલે રે, ,,
 દહું અંબાડે કુંજી વાજે રે, ,,
 દહું અબજીવાળો રૂપો રે, ,,
 દહું રૂપા લેંખો વાજે રે, ,,
 પેલું ભોદરવાળું તગજી રે, ,,
 પેલું ભાંજીવાળું જોત્યું રે, ,,
 દહું ખાતરેડી^૮ લખ ગીયું રે, ,,
 દહું કુંવોરજીનો આરો રે, ,,
 દહું તીયાં દાખો માર્યો રે, ,,

૧ દવાત, સાહી. ૨ નોકરીમાં માફ નામ દાખલ કરો. ૩ અર્ધા રૂપીઆવાળો. ૪ સીસો. ૫ મેડીએ ખાતર પાડવાનો વિચાર કર્યો. ૬-૭ એ નામનાં હુંગરપુર તાબાનાં ગામ છે. ૮ દહુ ખાતર પાડવા ઉપલા ચાર જણને લઈ ગયો.

દહું ગાડિયો આવી ગાડિયો રે, દહું નોકરી.
 દહું ગાડિયો લૂટી લીટી રે, ,,
 દહું વેરણુવાર પડે રે, ,,
 દહું નોકરી દોડતું આવે રે,^૧ ,,
 દહું રૂપો રઈને બોલે રે,^૨ ,,
 દહું નખે કરે નોકરી રે,^૩ ,,
 દહું તાંણી તરવાર દોડયું રે, ,,
 પેલુ^૪ જોત્યાને ઝટકાવે રે, ,,
 પેલો અબજવાળો લેંબો રે, ,,
 લેંબો પણસેં હરીઉ રમે રે, ,,
 લેંબો નોકરીને^૫ મસકાવે^૬ રે, ,,
 લેંબે નોકરી મારી પાડયું રે, ,,

૧ ખૂમ થઇ એટલે રાતના નોકરો (દલો સુદ્ધા) દોડી આવ્યા.
 ૨ એ પ્રમાણે દલાને ધાડપાડુઓને પકડવા આવતો જોઈ રૂપો કહેવા
 લાગ્યો. ૩ ઉ નોકરી કર નહિ ૪ પહેલા. ૫ નોકરને. ૬ મસકાવે છે, તીરથી
 વીંધી નાખે છે.

દી૫:—દલો પેલા ચાર જણને કલાલને ઘેર ખાતર પાડવા લઇ
 ગયા. જતાં જતાં કુંવરજીને આરે તેમને બેસાડી પોતે નોકરી પર ગયા.
 તે દરમિયાન પેલા ચાર જણે ત્યાંથી જતી ગાડીઓ લૂટી તેની ખૂમ
 ત્યાં ક પીઠના રાત્રએ દલાને બહારે મોકલ્યો. તેણે એક જણને માર્યા;
 બીજો તે પણુ મરાયો.

આરપાડા? ખેડાપુ વાળરેજ્યું, કે હે રૂપાળા ્લાલજી.
લાલજી વાલજીવાળી નોડી, ,,
લાલજીભાઇને દીકરાંવાળી ઝઞે,
લાલજીભાઇ તો સોરે જાધને બીડો, ,,
સોરા માથે જાજમે પથરાવો, ,,
પુજારે ઢોલીને ચ્ચરો તેડો, ,,
જાની તાની હેરો^૫ ઘોળી ક્ધને,
ઢોલી તો ઢોડયો ધાંમ્યો જાયરે, ,,
ગીયો ગીયો પીયોજાની^૭ માળજ્યી^૮, ,,
હેરી હેરી વાંણીલાની જાને,
હેરીરે કરીને પાસું ફર્યું. ,,
કારે ઢોલા હાસી હે કે જુડી, ,,
બાવસી મારા હાસી હેરે હાસી,
પાડે પાડે માદળ ધુમાડો, ,,
સોરેરે દેવાયો જંગી ઢોલ,
કાંમદીબાધ્યોરે ભાધયોડ બેળો,

૧ બાર પાડા (ફળીઆ) વાળુ. ૨ ખેડપાનો નાખીચો બહારવટીએ.
જેણે વાગડમાં ઘણી વાર ધાડ પાડી હતી અને જેને લીધે એક વખત સૂંચ
રાજ્ય પર રૂ. ૧૨૦૦૦ નો દાવો પડ્યો હતો. ૩ છોકરા ઝાઝા હતા
૪ અહીં Cf. અરોપરો. ૫ તાકો, લૂંટી લાવવાની તબવીબ કરો ૬ ઘોળું
ધન, ઘોળાં ઢોર, ગાય બળદ. ૭ વાગડમાં એક ગામ છે. ૮ માળી હુંગરી.

સામે સોરો વાગડમાં જન્મ્યે, કે હે રૂપાળા લાલજી,
બારપાડા વડગાંમું વાજી રૈભ્યું, ,,
વરજાં પારંગેણુ રૌટલેને બીઠી ,,
રોટો કરતે પેલો રોટો ભાગો, ,,
ધેરની ધણીઆંણી રધને બોલ્યાં, ,,
આપડે તો નયાં જવુંર વાગડ, ,,
લાલજી વાલજી રધને બોલે, ,,
મરાહું તો માલ ખાતે^૩ જહું, ,,
લાવહું તો બાળ્યાં આગ પાડહું, ,,
લાલજીભાઈ તો કહે કમ્મર બીડે, ,,
કલજીભાઈને રંગશીયો હે તરખો, ,,
બલજીભાઈને ચલુવારી બંદુસ્થો, ,,
વાલજીભાઈને બાર ફુલાળી^૫ ઢાલે, ,,
ફેરા^૬ ફેરા હકનીયા વચ્ચારે, ,,
વરજાં પારંગેણુ હન્યાં^૭ માંથી કૂટે, ,,
ગીયા ગીયા હારેણાંને વેળે, ,,
આવી સરકી^૮ વાંછીલાંની જાને, ,,
વાંછીલાંની જાને જાતી મેલી, ,,
આવી સરકી હુનીડાંની જાને, ,,
લાલજીભાઈ વળે^૯ રધને કેવું બોલે, ,,

૧ ભાલજીની વહુ વરનં પારગેણુ રોટલા કરવા બેઠી. ૨ નથી જલું કારણ કે પહેલો રોટલો ભાગી જવાથી અપશુકન થયા છે ૩ ભાલ ખાતર. ૪ લુહારીઆ. વાંસવાડામાં લુહારીઆ નામનું એક ગામ છે ત્યાંની ખંટકો વખણાતી હતી. ૫ ખાર ફૂલવાળી. ૬ થોડા થોડા શુકન વિચારે છે. ૭ હેયાં. ૮ આવી ચડી.

કારે સોરો ધારે રધને લૂટો, કે હે રૂપાળા લાલજી.

લાલજીભાઇ તો વાર એલા^૧ રધયા, ,

લાલજીભાજ્યે^૨ એક વોળાવી^૩ માર્યો ,

લૂટીરે કરીને પાસા ફર્યા, ,

આધયા આધયા પિયોળાંની માળી, ,

લાલજીભાઇનાં^૪ ભાણેજી^૫ ફેવાયાં, ,

સાલો સોરો આપણુ લેતા જાજ્યે, ,

લાલજીભાઇના ઢોલીડા ઢળાવે, ,

લાલજીભાઇને ઉંઝે ભાંગ આલ્યો, ,

કારે ભાણેજી હાસી હે કે જૂની, ,

કારે મામા હાસી હેરે હાસી, ,

મારપાડા વડગાંમુ વાજી રેજ્યું, ,

વડગાંમામાં કુંણુ પટલીયું વાજે, ,

માનજીવાળો જગજી વાજી રેજ્યો, ,

ભવાંન્યા ઢોલીને અરો તેડ્યો, ,

કારે ઢોલા જામને પૂસી આવો, ,

માંમારે^૬ ફજ્યાના આપણુ ભાઇ, ,

લાલજીભાઇ તે વાગડ લૂટી ખાદી, ,

ઢોલીડો તો દોડતો ધાંમતો ગીયો, ,

ઢોલીડો તો લળી મજરો કરે, ,

લાલજીભાઇ તો અવળુ કાંને જીવે, ,

ઢોલીડો તો તાંહી પાસો ફર્યો, ,

લાલજીભાઇ તો મજરો નથી એલતા, ,

૧ બહાર ઝીલવાને. ૨ વળાવો. ૩ લાલજીના ભાણેજી પિયોળામાં રહેતા હતા. ૪ કેમ તારે આપણું છે કે નહિ? ૫ મામાફાઈના.

ધુધરી તો બાકળા આરાધ્યા, કે હે રૂપાળા લાલજી.

વેડેવેડે દારડો અલાડો, ”

પાલજીભાઇ તો રઘુને કેવું બોલે, ”

વેરાં વાળું તો દાર પીયું, ”

તારે થકી હકનીયાં વસારે, ”

જમણીરે બોલેરે રૂપારેલ^૧, ”

કિમતા દાડાનું ધાડુ સોડુ^૨, ”

આવી સોટી ખેડાપાની પાલે^૩, ”

વડગાંમુ તો બાળી ખેળ કર્યું, ”

વેરાંરે વાળીને પાસા ફર્યા, ”

વરજાં પારગેણુ સુડીલો નંદવાવે, ”

લાલજીભાઇની મહાંણુમાંડલી^૪ નાંચી. ”

૧ કામડી જમણી બોલે છે તે સાંઝે છે. ૨ છૂટ્યું. ૩ ખેડાપાની પાલ
 છટી-પલ્લી આપી. ૪ મસાણુ માંડલી, મસાણુ કાંઠે લાલજીની ચાદળીરી
 દાખલ માંડલી કીલી કરી.

(૬૧)

ગળીઆકોટ જતાં વહોરાઓ લૂટાયા હતા તે વિષે.

માંડવ માંડવ ?ઝળેરે, માંડવનું ડાંમેર વાધજીકું.

ગળિયાગોટનો મેળારે, ”

વોરાનો હે મેળારે, ”

વાધજી રઘ્નિ બોલેરે, ”

સોરા એરા માથે એરેરે, ”

આંતરીવાળી નાળેરે, ”

તીયાં માલ તો આવહેરે, ”

વોરાની હે રગડિયોરે, ”

કાગદરજ્યા હે બીલેરે, ”

ધાંમતુ જળુ મોઢલાવોરે^૩, ”

આંતરીવાળી નાળેરે, ”

નાળે જાધને ખીકારે, ”

નેડો આધયો માલરે, ”

મલ્લાંજીની ગાડીરે, ”

ગાડી લૂટી ગાડીરે, ”

મલ્લાં પીરાંને ડહાળેરે, ”

મલ્લાં બેડે આથે ઉબારે, ”

^૪વિલાતના વળાવિયારે, ”

વોરાના વળાવિયારે, ”

તીયાં લડાઈ સાલીરે, ”

વાધજીકું મારી લીધુરે, ”

૧ ? ૨ ગાડીઓ. ૩ હોડનું માણસ મોઢલાવો. ૪ મલ્લાં પીરાંને
જીકારે છે. ૫ હુંગરપુરની એક પાલ છે. ૬ વાધજીને મારી નાખ્યો.

મોડાસાનાં ગાડાં લૂટ્યા વિષે.

ઝાડાં લેંઝડવાડાં,	લાલુભાઈરે.
ઝાડાંમાં કુંભુ વાળે,	”
તાળુ હે હુરાત,	”
માંડવકોટી પાલે,	”
માંડવમાં કુંભુ વાળે,	”
લાલુ હે ડાંભોરે,	”
રાસ્તા કોટી પાલે,	”
રાસ્તામાંય કુંભુ વાળે,	”
રંગજી હે રંગોત,	”
પાડારે પાડાંના,	”
જંગી ઢોલ દેવડાવો,	”
માદેળાં છુમાવો,	”
કીયાં ભેળા થાહુ,	”
ધાડાંની પીપેજ,	”
તીયાં ભેળા થાહુ,	”
કાંમઠડી હાનારો,	”
તી તો વેલો આવે,	”
બંડુચ્યો હાનારો,	”
તીચે વેલો આવે,	”
ઢાલડીયો હાનારો,	”
તીચે વેલો આવે,	”

બાકેળા ઝોરાવો,	લાલુભાઇરે.
કોહ્યા મળાવો,	„
એક મનસુખો કરો,	„
અમદાવાદ મોડાહુ ^૧ ,	„
તાંહી ગાડિયો આવે,	„
લાલુકું ડાંમેરે,	„
રઘ્નિ કેવું બોલે,	„
કુંભુ હે વોળાવી,	„
તરકી હે વોળાવી,	„
તાળુ હે હુરાતે,	„
રઘ્નિ કેવું બોલે,	„
તરકી હે અટકું ^૨ ,	„
વાટીખંદો કરો,	„
ગાડિયો બલી આવી,	„
લાલુકું ડાંમેરે,	„
સાત્તી ખંદૂક માંડે,	„
તરકી મારી પાડયું,	„
ગાડિયો લૂટી લીધી,	„
ધીરા રઘ્નિ લેજે ^૫ ,	„

૧. મોડાસા. ૨ કપડું. ૩ વાટમાં બેસીને રસ્તો ખંધ કરવો તે. ૪ બાલીબો. ૫ લૂટી લેજો.

(૬૩)

ખેડાપાનો લાલજી લૂટ કરતાં કરતાં મરણ્યા વિષે.

દલ્લી દખખણુની ગાડી આવે, વલાતી મારા.

૧ હમરમહરની ગાડી આવે, ”

કિયે મારેગે ગાડી આવે, ”

૨ કાળાહેલ મારેગે ગાડી આવે, ”

અંબાડામાં કુંજુ ગામેતી વાળે, ”

અંબાડામાં રૂપાવાળું દહું, ”

દહું ડાંગોર દોડતું ધાંમતું આવે, ”

આધયું આધયું હરમીને ખેડાપે, ”

ખેડાપામાં કુંજુ ગામેતી વાળે, ”

ખેડાપામાં રૂપાવાળું લાલજી, ”

દહું ડાંગોર રઈને કેવું બોલે, ”

દલ્લીરે દખખણુની ગાડી આવે, ”

લાલજી પારગી રઈને કેવું બોલે, ”

કારે બાંણેજ હાસી હે કે જૂઠી, ”

માંમા મારા હાસી હે રે હાસી, ”

હરમી માથે જથુ મોકલાવો, ”

હરમીમાં કુંજુ ગામેતી વાળે, ”

હરમીમાં પુંનો માંનજી વાળે, ”

માંનજી પારગી રઈને કેવું બોલે, ”

કારે બાજ્યો હાંબજો મારી વાતે, ”

સાલો સોરો લાલજી તેડાં મોકલે, ”

એકરે નેડીના મોટિયાર હળો^૧, વલાતી મારા.

મરવે બીથો તો પાસા ફરો, ,

કંરે ભાધ્યો કંરે બેળા થાહું, ,

કેરાંવાળે આરે બેળા થાહું, ,

લાલજી પારગી મોરીયાળ તાંણુ^૨, ,

ડાબીરે કરોળે કાળી કાગ, ,

જમણી બોલે તો રૂપારેલ, ,

કંરે સોરો માઠા હકન થીયા, ,

જમને બેઠા મેંઠીરે લેંબડજી^૩, ,

રૂપાવાળું દહું રધને બોલે, ,

મામા મારા ગાડિયો સરકી જમ, ,

લાલજી પારગી રધને કેવું બોલે, ,

સાલો સોરો પાસા ફરી જાજ્યે, ,

સાલો સોરો અંબાડા મારેજે, ,

અંબાડામાં આપડું હે હથું, ,

આખો એકેકો રોટો ખાતા જાજ્યે, ,

કોસરીમાં ધદાડિયાં પતોલ વાડે, ,

લાલજીવાળું બલજી રધને બોલે, ,

વામડીયાં દાતેડાં લેતા જાજ્યે, ,

જેંણી જેંણી વેરણુવાર પાડે, ,

કોસરીનાં બીલાં દોડતાં આવે, ,

ડુંગરિયે ડુંગરિયે બીલડ રમે, ,

પુનાવાળું ગમનું મોરે આવે, ,

૧ તેયાર થાઓ. ૨ આજળ થાય. ૩ આખો એકેકો, એકેકો. ૪ મ-
જીરો. ૫ તલ.

પણસે' હરજ્યુંને ગમતું' રમે, વલાતી મારા.
 બલજીડાને કાંડે બાલડી વાગી, ,,
 લાલજી પારગી રધ્ને કેવું બોલે, ,,
 સાલો સોરો વડમાંમા મારગે', ,,
 સોરોનો ૧ઉસાજો લેતા જાળ્યે, ,,
 વડમાંમામાં કુંણુ ગાંમેતી વાળે, ,,
 વડમાંમામાં માંનજીવાળું જગજી, ,,
 જગજીચીતો ઢોલી જોવા કાડ્યું, ,,
 ઢોલીડે જાળને ૨સાડી ખાદી, ,,
 ઝેણી ઝેણી વેરણુવાર પાડે, ,,
 વડમાંમાનાં ભીલાં દોડતાં આવે, ,,
 ડુંગરજ્યી ૩ ડુંગરજ્યી ભીલાં આવે, ,,
 કલજ્યો ને લાડુડો મોરે આવે, ,,
 નથી ૪કરે કુબાવાળા લાલજી, ,,
 લાલજી પારગી સાતીં બંદ્રક માંડે, ,,
 ખેમોરીમાં તો પાંણી ૫દદડી પડ્યું, ,,
 લાલજી પારગી મારિયે'ને પાડ્યું, ,,
 કુંબાવાળું ધારજી રધ્ને બોલે, ,,
 કારે બાજ્યો હાંબજો મારી વાતે', ,,
 સાલો સોરો ગાંમ બાળી દીજ્યે, ,,
 ઘેરાંરે બાળીને દેણા ૭ રમજું, ,,

૧ ઉસાજો, સરસામાન. ૨ ચાદી. ૩ ડુંગરીએ ડુંગરીએ. ૪ લાલજી,
 હું લડાઈ ન કર. ૫ પહેલાંતો. ૬ બંદ્રકનો દારૂ કદાચ હવાયલો હશે તેથી
 તે ફૂટી નહિ. ૭ દેંબણા, ડેંબણા, ડાંડીઆ.

(૬૪)

વાગડમાં સિંધીઓની ફેજ ચઢી આવી તેને ગઢીના
રાવજી અર્જુનસિંગજીએ મારી નાખી તે વિષે.

વાગડમાં ૧સીંદુડું વાજી રધથુંરે,	અરજનશીંગ.
દેશરે દેશનો સીંદુ વાજેરે,	„
વાગડ તો લૂટી લગડી લીધીરે,	„
વાગડમાં તો કુંભુ શુભો વાજેરે,	„
૨ગડ માથે અરજનહેંગજી વાજેરે,	„
એણારે સીંદુને કુંભુ કાડેરે,	„
એણારે સીંદુને અરજન કાડેરે,	„
૩ઉદેપરમાં ઉદેહેંગજી રાજરે,	„
ઉદેપરથી ૪સાંની ૫હાંડો મોકલેરે,	„
જધને લાગી ગડની પોળેરે,	„
અરજનહેંગને ૬બેડીયા કાગદ આલેરે,	„
અરજનહેંગજી રધને કેવું બેલેરે,	„
૭સરસણુ માતા મને ૮સજે જાજેરે,	„
કાળિયોં તો ૯રેવંત કડાડોરે,	„
૧૦કંઠળાં તો ૧૧સોકડાં બલાવોરે,	„
૧૨બદરીયાં તો ૧૩લાંણાં નંખાવોરે,	„

૧ સિંધી લોકો. ૨ ગઢી (વાંસવાડા તાબાનું એક પેટા સંસ્થાન.
૩ ઉદેપુર (મેવાડ). ૪ છાની. ૫ સાંઠણી, ઉટ (ખબર લધને). ૬ બેવડીઆ
કાગળ, જે વાંખી સાથે રાખેલા કોરા પાનાપર જવાણ લખી મોકલવાનો
હોય છે તે. ૭ ૧ ૮ સહાય થને. ૯ રેવંત. ૧૦ કાંટાવાળાં. ૧૧ બેકડાં.
૧૨ બદરીઆ પલાણુ.

બોડીલાને દીવડલે વદાવેરે,	અરજનશીંગ.
ધરની ધણીઆંણી ૧ વારાં વરજેરે,	„
જીવતા આવહું તો રાજ કરહુંરે,	„
અરજનહેંગ તો દેકી અસવાર થઇયોરે,	„
તાં થકો અરજનહેંગજી નીહયોરે,	„
૨ કોટમાં તો સીંદુકું ૩ વાપર્યુરે,	„
કોટ તો લૂટી લગડી લીધુંરે,	„
લૂટીરે લગડીને ડેરા ૪ દીધારે,	„
સીંદુકું તો ભોંયરાં ગોડાવેરે,	„
સીંદુકું તો ભોંયરે પાંણી પીયેરે,	„
અરજનહેંગજી કોટ આવી લાગોરે,	„
પેલી ૫ ઘેહે અરજનહેંગના ડેરાંરે,	„
આંણી ઘેહે સીંદુડાના ડેરાંરે.	„
અરજનહેંગજી એક બે તોપો મારીરે,	„
કોટવાળો ગડ તોડી પાડયોરે,	„
સીંદુકું તો ભોંયરામાં ઉતેર્યુરે,	„
અરજનહેંગજી ૬ સેતરી કાંમાં લીધારે,	„
અરજનહેંગજી રઈને કેવું બોલેરે,	„
૭ સીંદીયાના શપાઈ તને વેંદ્યુંરે,	„
તુંરે ૮ બદલે તો ૯ પટો આહુંરે,	„
સીંદુડાનો મુખી શપાઈ બદલ્યોરે,	„

૧ વારે, જવાની ના કહે છે. ૨ ગળીઆકોટ. ૩ વ્યાપી રહું, કા-
રાઈ બેઠા છે. ૪ ડેરા નાખ્યા, મુકામ નાખ્યો. ૫ ધસે, કાઢે. ૬ છેતરીને.
૭, સિંધીઓના. ૮. બદલાઈ બચ, ફૂટે, મારી તરફ થઈ બચ. ૯. નચીરુ

૧ કહળકોટ ધનાંમ લખી આદ્યુંરે, અરજનશીંગ.
 હવાહો સોંદુડા જમવા બેઠારે, ”
 અરજનહેંગને તરત ખખર આલેરે, ”
 એંમરે કરતાંમાં ફેાજ ઉલટીરે, ”
 ૨ મધ્યાની ઘેંહે ઉતરી પડીરે, ”
 અરજનહેંગજી કોટમાં પેહી ગીયોરે, ”
 અરજનહેંગજી આથે માથાં કાપેરે, ”
 હવાહો સોંદુડા મારી નાંશ્યારે, ”
 અરજનહેંગે ષ્ટેહમાં ડંકો કચોરે. ”

૧ કુશલકોટ, જે આજે પણ એક સિંધીના ભોગવટામાં છે. ૨ ગળી-
 આકોટ પાસે મહી નદીને મળનારો એક વહેણો છે. ૩ દેશમાં.

જળાંમાં તો ૧માસલી ઝપ્પુકેરે, અરજણશંગ.

વાગડમાં તો સોંદરુ વાપેરુરે,

હું તે માથે હું નાનો ધડુલોરે,

વાંહવાળામાં પહોળાં છે ઉમરાવોરે.

भारे तो वणी छोण से विभवावेरे

”

અરજીનાર્થે તો 'મૂસે' આથ ધાલેરે.

વાંહવાળાનો અરદો પટો લ'રે.

અરજીનામાને હરહંમેશ માતા મેળેડે

નરણલાલનું શ્રાવણ માહુ આલ્યુર, ,

१ माछली. २ मच्छी. ३ व्यापी रहुं. ४ सूंथना महेवपरने सोनाने।
बरो (इणरा). ५ सोण. ६ मूछे.

અરજીબાઈ તો ગાડિયો જોડાવેરે, અરજીશૈ'ગ.
 અરજીબાઈમાં તોપે' મોરે' કરીરે, ,
 અરજીબાઈ તો ફાળવડી ૧ હુડાડેરે, ,
 અરજીબાઈ તો ભોંયરાંમાંને પેડારે, ,
 અરજીબાઈએ કાળો ઘોડો કાડ્યોરે, ,
 અરજીબાઈ તો ઘોડીલો બીડાવેરે, ,
 અરજીબાઈ તો તાંહોને નીહ્યોરે, ,
 ગીયો ગીયો મધ માતાની ઢેહીરે, ,
 અરજીબાઈ તો તાંબુડો તણાવેરે, ,
 અરજીબાઈ તો ૨ કાહિદડાં બોલાવેરે, ,
 અરજીબાઈ તો બેડિયાં કાગદ લખેરે, ,
 કાગદિયાં તો કાહિદડાને આલેરે, ,
 એ કાહિદડુ દોડયું ધાંમ્યું જયહેરે, ,
 એ કાગદિયાં સીંદુડાને આલ્યારે, ,
 એ કાગદિયાં ટાપણ ટાપણ બોલેરે, ,
 ઉગતા દાડાની લડાઈ કરવીરે, ,
 અરજીબાઈની તોપે' તો સૂટીરે, ,
 સીંદુડાની તોપે' ફાટી જમરે, ,
 અરજીબાઈએ ઘોડો કુંડે ૩ નાંશ્યોરે, ,
 ફરતો ફરે ગળિયાગાટની મેરેરે, ,
 સીંદુડાના તંબુ ઝાટકી નાંશ્યારે, ,
 સીંદુડું તો મારી ખેળ કર્યુરે, ,
 મારીરે કરીને પાસો ફર્યોરે, ,
 અરજીબાઈ તો તાંહોને નીહ્યોરે, ,
 પડાવ દીદો રાંમપોરની બજારેરે, ,

લીલા લીલા હુંતાંના ધડુલારે,	અરજણુશેંગ,
હુંતામાં તે રાજ નાંનેમ પડીરે,	„
૧હરહેણુમાં તો બાવાજીનું રાજાજીરે,	„
તાંતો વળે ધાંમતો જણુ મોકલાધયોરે,	„
બાવોજી તો રધને કેવું બોલેરે,	„
કારે સોરા હુંને પડિયાં કાંમેરે,	„
આવી પડી વાગડની હે ફોજરે,	„
હુંતાંના તો ઘડા લૂટી લીધારે,	„
બાવેજી તો આગ જીડાડીરે,	„
ફોજલડી તો નાહવાને વળારે,	„
અરજણુબાધ તો ગડાંમાંને ગિયોરે,	„
ધડુલા તો વાંહવાળે લેધ ગિયોરે,	„
ધડુલા તો મેલાં માથે મેલ્યારે,	„
વાંહવાળાનો ધણી રધને બોલ્યોરે,	„
અરજણુહંગને અરદો પટો આલ્યોરે,	„
અરજણુબાધએ અરદો પટો લીધારે,	„

૧ સરસલ એ સૂંથ તાબાનું ગામ છે. ત્યાં બાબાનો મોટો મઠ છે અને તેનેજ એ ગામ પળે છે. ૨ જાજી* જોર. ૩ આગિયો હાક્યો, દુસ્મનોમાં અગ્નિ ફેલાવી.

* ઇતિહાસ પરથી જણાય છે કે વાંસવાડાના રાવજી પૃથ્વીસિંગજીએ સૂંથના રાજ વખતસિંગજી સાથે લડાઈ કરી હતી અને તેનો મુલક જીતી લીધો હતો. પણ તે રાજની કુંવરી વેરે લગ્ન કર્યા પછી શેરગઢ સિવાયનો અધો મુલક તેને પાછો સ્વાધીન કર્યો હતો, અને સૂંથપર ચડાઈ કરવામાં મદીના રાવજી હિંદયસિંગજીએ (અર્જુનસિંગજી નહિ) ને બહાદુરી બતાવી હતી તેના બદલામાં તેને એ આખું પરગણું (શેરગઢનું) કિનામ આપ્યું હતું

(५५)

બંદીખાને પડેલા છુટારૂઓ બંદીખાનું તોડીને
નાસી ગયલા તે વિષે.

૧૬૫૨માં ૨૬રીખાનાં	કાંનજી	વાડીયાંમાંરે.
૬રીખાનાં ભરાંણાં,		”
પડજ્યો ઢંડું કાળેં,		”
૭માથુરે ગાંમડાનું,		”
કુંણુ ગાંમેતી વાજે,		”
૪૩૫લો કે કટારો,		”
૩પો રમ્મને બોલે,		”
હાંખજો સોરાં વાતેં,		”
આપડે નાહી જવું,		”
લુવારી બોલાવે,		”
૫સીણીયેં હીણીયેં માંગે,		”
૬ખીડજ્યીં કાપી નાંશી,		”
તાંહી કેદી નાહા,		”
અખજીવાજો ૩પો,		”
૩પો લેંબો બાધરે,		”
બાંણાવાજો જોત્યો,		”
લુદરવાજો તગજી		”
કેદી નાહી સદા,		”

૧ ક્ષત્ર. ૨ કેદમાનું (?) ૩. એ હુંગરપુર તાળાનું ગામ છે. ૪૩૫૯૦
 ૬૬૬ કટારો, એ માથુનો પટેલ હતો ને લૂટ પાડવા બદલ કેદમાં પડ્યો
 હતો. ૫ બીણીઓ. ૬ બેણીઓ.

વણુનરા વિષે.

માળવાનો હે ૧ટાંડો, નાયક^૨ ધીરોરે વણુનરો.

આર હજારી ટાંડો, ”

માળવે ટાંડો લાધ્યો, ”

પીળીને પરઆતે, ”

તાહી ટાંડો આદે,^૩ ”

હી હો^૪ હી હો કરે, ”

વાંદવાળાની સડકે, ”

બુખીએ^૫ આવી લાગો, ”

તા તો પડાવ કર્યો, ”

પીળીને પરઆતે, ”

તાહી ટાંડો લાધ્યો, ”

ખેડાપાની સડકે, ”

પોદીડાં હીહકારે,^૬ ”

ખાંદે ડેંગળ રોળે,^૭ ”

ગમપોરની^૮ સડકે, ”

૧ વણુનરાની પોઠ. (અસલના વખતમાં દેશની અંદરનો ખસેલો વેપાર વણુનરા લોકોને હાથ હતો, અને જે જે ઠેકાણે તેઓની પોઠ પડતી તે તે ઠેકાણે મોટાં ગામો વસ્યાં છે; જેવાં કે દોહદ તાલુકામાં ટાંડો, અદ-વાણા, કઠલા, કતવારા ૨ વણુનરાની પોઠનો આગેવાન નાયક કહેવાય છે. ૩ હાકે ૪ ખળદ હાંકતાં ‘ હી હો, ’ ‘ હી હો ’ એમ ખાલે છે તે ૫ બુખીએ એ વાસવાડા તાબાનું એક ગામ છે. ૬ હી હો, હી હો કરીને હાકે. ૭ ખાંદે ડાંગ હલાવે. ૮ સૂંથરામપુરની.

દાંણી દાંણ માંગે, નાયક ધીરે વણજરો.
 વળતું દાંણ સુકવે,^૧ ,,
 ગોદરાની^૨ સડકે, ,,
 ગોદરે સુકમ કર્યો, ,,
 દાંણોનો હું ભાવ, ,,
 ઘઉં સણા હે મણના, ,,
 માલ ખપાવી દીધો, ,,
 તાંહીને નીહરો,^૩ ,,
 વળતું દાંણ સુકવ્યું, ,,
 પામે માળવે ગીયો. ,,

(૬૮)

ભવાના માતાએ મરદનો ભોગ માગ્યો તે આપ્યા વિષે.

લેંબજીને નામે તો ^૧લેંબડવાડુ, માંના હુરેના.
 લેંબોજી તો ઢારાંમાં ગીયો, ,,
 ખરે બપોરે ઘેરે આધયો, ,,
 લેંબજીને રેંગણીઓ ^૨ હે તરખો, ^૩ ,,
 હાડના ^૪ પુખાને ^૫ ગરદી ^૬ વેરાં, ^૭ ,,
 આગાએ ^૮ મેલ્યો રેંગણીઓ તરખો, ,,
 ખુંટીએ મેલી ઢળકતી ઢાલ, ,,
 લેંબજી તો હોડ વાળી પોડયો, ,,
 લેંબજીને હમણીયે ^૯ ઝપણાઓ, ,,
 લેંબજીની માતા પૂસણુ પૂસે, ^{૧૦}
 તમને તો હુંને હમણું આધયુ, ,,
 ભડની ^{૧૧} ભોવાની હપને આવી, ,,
 આણું પાલ મોકડાંનો ભોગ, ,,
 લૂંરે મરદાંવાળો ભોગ, ,,
 લેંબજીને મારી મેડાં રંગો, ,,

૧ હુંગરપુર તાબાનું એક ગામ. ૨ રિંગણના આકારનાં ૩ તીરનો
 લાયો. ૪ તરકસ. (કે હ. ધ્રુવ) ૫ હાડકાનાં. ૬ લાલોદુ. ૭ હ. ધ્રુવ).
 ૮ ગરદનાં-ગીધના ૭ પીછા (વેરાયલા ?). ૮ ધરના સુખામાં આજી-
 બાજીની ભીંતો પર ખૂંટી ઠોકરી તેના પર આડા લાકડા મૂકી તે પર
 થાપ દઈ જે મૂકવાની જગ્યા બનાવે છે તે પર ૯ સમણાં. સ્વપ્નાએ
 ૧૦ પૂછવાનું પૂછે, પૂછે ૧૧ ભડ એ કોઈ જગ્યાનું નામ હોય એમ જણાય છે.

લેજે ભોવાની તારો ભોગ, માંના હુરેતા.
 આહુ મરદાંવાળો ભોગ, "
 ૪ x x x x
 દેરાંણી જોડાંણી પાંણીહારી, "
 ડેરે જોડાંણી વાલી વાત, "
 લાંબજો દેરાંણી વાલી વાત, "
 જોખજો દેવરિયુ મારી લીદુ, "
 લેખજો મારી મેડાં રંગિયાં, "
 પરખે તો અઘયા મઘના પાંસ, "
 દેરાંણી તો અઘયાં માંથાં ફૂટે, "
 હજે ખાધાંને હરે પીધાં. "

શુદ્ધિપત્રક.

પાત્રું.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૪	૧૧	તમે માળવિયો ગોળ ખાળેરે લોલ	માળવિયો ગોળ ખાળેરે લોલ.
૭	૧	તેનાંમાં	તેનામા
૯	૩	ફેંજ્યાં	ફેંજ્યાં
૧૩	૫	જળમય	જળમળ
૩૪	૮-૧૨-૧૬	વહુને	વહુને
૪૧	૧	બાપાના	બાપના
૪૩	૨	હાહરૂં રે	હાહરૂં હે
૪૬	૩	સુંથાંપુથ	સુંથાંપુથાં
„	૫	ડાહાને	ડોહાને
„	૭	પરણાવી	પરણાવી રે
૪૭	૧	તલવોડાનું	તલવાડાનું
૫૦	૧	હેનાં પાપરે	હેનાં લાગાં પાપરે
„	૪	ડાળ	ડાળરે
„	૭-૯	હેના	હેનાં
૫૧	૫	વાંણીલાના	વાંણીલાનાં
„	૬	મુલાવતારે	મુલવતારે
૫૨	૬	સાંલ્યાં	સાલ્યાં
૫૮	ટીકા ૧૫	વડગામના	વડગામાના
૫૯	૩	ખેડાપાંનાં	ખેડાપાનાં
„	૬	ડે ગાળજ્યા	ડે'ગળજ્યાં
„	ટીકા ૮	કડે	કુડે
૬૦	૮	દધિયા	દધિયા, દયા

પાત્રું.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૬૧	૬	ગાંતું	થાંતું
„	૧૫	બિલિઆરે	બિલિઆરે
૬૩	૮	ઢાલડીઆંની	ઢાલડીઆંનાં
૬૪	૨	ળીયાં	ધુળીયાં
„	૬	ઓર	ઓળ
„	૮	મકીના	મકીનાં
૬૫	૧	થુવેરાની	થુવેરાંની
૬૬	ટીકા ૨	એક હકરાતી ગામ	એક ગામ
૬૮	„ ૩	ગરીઆકોટ	ગળીઆકોટ
૭૩	૧	માડિયુંરે	માંડિયુંરે
„	૧૪	વળવી	વળાવી
૭૮	૧૫	કડગોટ	કડગોટ ને
૮૦	૮	ઉસીલાલ	ઉશીલાલ
„	૧૩	„	„
૮૧	૧	મારાળ	મા'રાળ
૮૨	૫	જેડી	જેડીરે
„	૮	ડાખી કરોળે તો	ડાખી તો કરોળે
		કાળી કાગ	કાળી કાગ.
૮૩	૧	ઢોલકુંડાનો	ઢોલકુંડાનો
„	૪	ટામટેના	ટામટિયાના
„	૧૪	પણસે	પણસે
૮૪	૨	નજ્યે	નજ્યેં
„	૩	મગર	મગરે
„	૧૨	અમણું	એ'મણું
૮૫	ટીકા ૬	ખેડાપુના	ખેડાપાના

પાત્રું.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
	„ ૪	ધાટી	ધાંટી
૮૭	૭	મજરે	મજરો
૯૧	૧૧	કણા	કણી
૯૨	૪	ઉસીલો	ઉસીલો
૯૩	૧૬	રૂપા	રૂપો
૧૦૦	૧૪	લ છની	મલ્લાંછની
૧૦૬	૬	એણારે	એણારે
„	૧૩	સરસણુ	હરહેંણુ
„	૧૪	કાળિયોં	કાળિયો
૧૦૯	મથાળું	સીંધીઆની	સિંધીઆની
૧૦૯	૭	હોળસે ઉમરાવેરે	હોળસે ઉમરાવેરે
„	૯	હોળસે ઉમરાવેરે	હોળસે ઉમરાવેરે
૧૧૦	૧૫	ટાપણુ ટાપણુ	ટપ્પણુ ટપ્પણુ
૧૧૧	૨	હુંતામાં	હુંતામાં
૧૧૩	૧૫	રાંમપોરની ,	રાંમપોરની સડકે
૧૧૫	મથાળુ	બવાના માતાએ	બવાની માતાએ
„	„	પ્યા વિષે	આપ્યા વિષે

